

Crkva sv. Jeronima u Štrigovi u kontekstu pavlinske arhitekture

Horvat, Ana-Marija

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:631560>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-13**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za povijest umjetnosti

Diplomski rad

CRKVA SVETOG JERONIMA U ŠTRIGOVI U KONTEKSTU
PAVLINSKE ARHITEKTURE

Ana-Marija Horvat

Mentorica: dr. sc. Dubravka Botica, izvanredni profesor

ZAGREB, 2019.

Temeljna dokumentacijska kartica

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za povijest umjetnosti
Diplomski studij

Diplomski rad

CRKVA SVETOG JERONIMA U ŠTRIGOVI U KONTEKSTU PAVLINSKE ARHITEKTURE

Church of saint Jerome in Štrigova in context of pauline architecture

Ana-Marija Horvat

SAŽETAK:

Crkva sv. Jeronima u Štrigovi gradi se od 1738. do 1749. godine na temeljima prošle, petnaestostoljetne crkve koju je dao izgraditi Fridrich Celjski vjerujući da je Štrigova rodno mjesto velikog crkvenog oca sv. Jeronima. Njezino troapsidalno svetište rijetko je arhitektonsko rješenje kasnobarokne arhitekture u Hrvatskoj, a tri od šest takvih crkava izgradili su pavlini. Oni dolaze u Međimurje vrlo brzo, već 1376. godine, a tristotinjak godina kasnije dolaze i u Štrigovu gdje je snažan kult sv. Jeronima. Nakon potresa 1738. godine pavlini su odmah prionuli obnovi i povećanju crkva sv. Jeronima, a svetište crkve oslikava Ivan Krstitelj Ranger. Crkva je jednobrodna, longitudinalna građevna s trolisnim svetištem i kupolom nad visokim tamburom. Pročelje joj je usko, zabatno zaključeno i flankirano zvonnicima. Arhitekt ove crkve je nepoznat, a crkva se može usporediti s troapsidalnom crkvom Majke Božje Koruske u Križevcima i crkvom Maria Trost u Grazu, koje su također izgrađene u prvoj polovici XVIII. stoljeća, ali nešto prije od štrigovske pa se mogu nametnuti kao njen uzor, iako postoje zapisi da je i štrigovska crkva iz XV. stoljeća bila troapsidalnog zaključka. Mnoge pavlinske crkve u XVIII. stoljeću dobivaju novo pročelje, po uzoru na pročelje crkve matičnog samostana sv. Marije u Lepoglavi, no pročelje štrigovske crkve se od njega razlikuje po svemu osim po tome što je kulisno, usko i ima volute u bočnim višim dijelovima. Crkva sv. Jeronima u Štrigovi stavljena je kontekst s ostalim troapsidalnim pavlinskim crkvama, ali i nekim pavlinskim kasnobaroknim crkvama.

Rad je pohranjen u: knjižnici Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Rad sadrži: 54 stranice, 21 reprodukcija/fotografija. Izvornik je na hrvatskom jeziku.

Ključne riječi: arhitektura, barok, crkva sv. Jeronima u Štrigovi, pavlini, troapsidalno svetište

Mentor: dr. sc. Dubravka Botica, izvanredna profesorica, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Ocjenjivači: dr. sc. Danko Šourek docent, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu; dr. sc. Tanja

Trška docent, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Datum prijave rada: _____

Datum predaje rada: _____

Datum obrane rada: _____

Ocjena: _____

Ja, Ana-Marija Horvat, diplomantica na Istraživačkom smjeru – modul Umjetnost renesanse i baroka na Odsjeku za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, izjavljujem da je diplomski rad pod nazivom Crkva svetog Jeronima u Štrigovi u kontekstu pavlinske arhitekture rezultat mog istraživanja i u potpunosti samostalno napisan. Također, izjavljujem da niti jedan dio diplomskoga rada nije izravno preuzet iz navedene literature ili napisan na nedozvoljen način, te da se tekst u potpunosti temelji na literaturi kako je navedeno u bilješkama, uz poštivanje etičkih standarda u citiranju i korištenju izvora.

U Zagrebu, 3. srpnja 2019.

Vlastoručni potpis

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Kratka povijest Štrigove i Međimurja	3
3. Povijest pavlinskog reda.....	9
4. Pavlini u Međimurju.....	12
5. Razvoj kulta sv. Jeronima u Štrigovi.....	16
6. Arhitektura pavlinskog reda	18
7. Kritički osvrt na literaturu o crkvi sv. Jeronima u Štrigovi	21
8. Crkva sv. Jeronima u Štrigovi	24
8.1. Povijest crkve sv. Jeronima u Štrigovi od prve do današnje crkve	24
8.2. Analiza današnjeg arhitektonskog stanja crkve sv. Jeronima u Štrigovi.....	27
8.3. Opis inventara i oslika crkve sv. Jeronima u Štrigovi	30
9. Longitudinalne crkve s trolisnim svetištem.....	34
10. Pavlinske crkve s trolisnim svetištem.....	38
11. Crkva sv. Jeronima u Štrigovi u kontekstu pavlinskih baroknih crkava	44
12. Zaključak.....	51
13. Literatura	52
14. Slikovni prilozi.....	55

1. Uvod

Hrvatska druge polovine XVI. stoljeća prilično je mala država jer je zbog dugogodišnjih osmanskih pohoda, pljački i napada svedena na „ostatke ostataka“. Osmanska je vojska 1593. godine konačno poražena u bitci kod Siska, a ta pobjeda označava preokret i prestanak osmanske opasnosti za vrijeme koje je većina kulturno-umjetničkog razvoja bila spriječena. Žitvanskim mirom, sklopljenim između Osmanlija i Habsburgovaca 1606. godine, Hrvatskoj su vraćeni Čazma, Petrinja i Moslavina te on označava pojačanje kulturno-umjetničkog razvoja u Hrvatskoj.¹

Intenzivna gradnja i obnova započinju u XVII. stoljeću, kada se ostvaruju mnoga nova arhitektonska zdanja, a neka postojeća, koja su ili razorena zbog osmanskih napada ili u ruševnom stanju zbog nebrige, se obnavljaju. Značajnu ulogu u toj obnovi imaju crkveni redovi. U svome radu ističu se isusovci, franjevci i pavlini, a važnu ulogu za školstvo imaju isusovci i franjevci.² Nova rješenja ranobarokne arhitekture u Hrvatsku donosi isusovački red, a ona su kombinacija novih ideja i usmjerenosti na prošlost, na staro. Nova rješenja prvo su se tada očitovala na isusovačkoj crkvi i kolegiju u zagrebačkom Gradecu³ od čije gradnje kreće graditeljski zamah. Gradili su se i novi samostanski sklopovi čija lokacija je i u ovome razdoblju pomno birana s obzirom na djelatnost, pravila, statut i oblik financiranja pojedinog reda.⁴ Neki samostanski sklopovi su se samo pregrađivali ili dograđivali, a neki su se čak i rušili. Mnoge takve sedamnaestostoljetne (pre)gradnje su zbog utjecaja lokalnih graditeljskih tradicija dovele do pojave pluralizma stilova,⁵ a iste tendencije su se događale i u XVIII. stoljeću.

Pavlini su jedan od redova koji je u velikoj mjeri sudjelovao u obnovi i izgradnji XVII. i XVIII. stoljeća te će glavni fokus ovog rada biti nekadašnja pavlinska crkva sv. Jeronima u Štrigovi koju ćemo sagledati u kontekstu nekih drugih pavlinskih crkava, primjerice crkve Majke Božje Koruške u

¹ Dragutin Pavličević, *Kratka politička i kulturna povijest Hrvatske*, Zagreb: Hrvatski informativni centar, 1998, URL: <http://www.hic.hr/books/pavlicev/index.htm> (25.4..2019.)

² Mirko Lukaš, Davor Buljan, Dalibor Tominač, „Gimnazijsko obrazovanje Hrvata u organizaciji crkvenih redova tijekom 16. i 17. stoljeća“, u: *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, Vol. LIV No. 19, 2008., 95-102, str 96

³ Dubravka Botica, „Utjecaj i interpretacija tradicije u arhitekturi 17. i 18. stoljeća u sjeverozapadnoj Hrvatskoj na odabranim primjerima - oblikovanje zvonika i ugaonih kula“, u: Renata Novak Klemenčić, Martina Malešić (ur), *Arhitekturna zgodovina 2*, Ljubljana, 2014., 40-49, str 44

⁴ Đurđica Cvitanović, *Sakralna arhitektura baroknog razdoblja*. Zagreb, Društvo povjesničara umjetnosti SR Hrvatske, 1985., str 6

⁵ Dubravka Botica, „Današnje čitanje teza Anđele Horvat. Arhitektura 17. stoljeća u kontinentalnoj Hrvatskoj 'Između gotike i baroka'“, u: *Peristil*, 54/2011., 143-150, 145

Križevcima, crkve Maria Trost u Grazu. U radu će se prvo predstaviti kratka povijest Štrigove i Međimurja te povijest pavlinskog reda s posebnim osvrtom na njihovo djelovanje u Hrvatskoj i Međimurju. Nadalje, bit će riječi i o titularu crkve, sv. Jeronimu, nakon čega slijedi opis pavlinske arhitekture općenito, zatim dolazi povijest i analiza same crkve sv. Jeronima koju će se usporediti s ostalim pavlinskim crkvama s trolisnim svetištem. Predzadnje poglavlje sadržavat će opis pavlinskih baroknih crkava s posebnim naglaskom na pročelja te će se pokušati utvrditi porijeklo pročelja koje danas vidimo na crkvi sv. Jeronima. Na kraju slijedi zaključak u kojem će se sažeti sva važne informacije iz rada i vrednovati crkva sv. Jeronima.

2. Kratka povijest Štrigove i Međimurja

„Štrigova je pravi biser gornjeg Međimurja...Tu je bio lociran rimski Stridon, pa potom srednjovjekovni grad na Štrigovčaku, a od 15. do 18. stoljeća upravo ovdje su sagrađene najljepše gotičke i barokne crkve, da bi kasnije nastala i idilična štrigovska gradska jezgra“ opisuju tako Štrigovu ukratko Feletar i Đurić.⁶ Općina Štrigova uključuje deset naselja, a sama Štrigova malo je selo u gornjem Međimurju, svega nekoliko kilometara udaljeno od granice s Republikom Slovenijom. Od Čakovca, glavnog grada najsjevernije županije u Republici Hrvatskoj, Štrigovu dijeli devetnaest kilometara.⁷ Vino je ono po čemu je Štrigova prepoznata, ali nisu zanemarivi ni brojni spomenici materijalne i nematerijalne kulturne baštine koje to mjesto ima, a između njih tu zasigurno svoje mjesto zaslužuje i crkva sv. Jeronima.

Otkriveni antički nalazi na području Štrigove svjedoče o tome da povijest tog mjesta seže u rimsko doba, no malo je podataka općenito o antičkom Međimurju, a samim time i antičkoj Štrigovi. Arheološka istraživanja otkrila su da se na području Međimurja odvajale rimske prometnice koje su bile važne za komunikaciju istoka i zapada Carstva⁸, a povijesni izvori i pronađeni materijalni fragmenti poput posuđa i novca svjedoče o postojanju nekih rimskih naselja. Ta naselja su Aquame (Čakovec), Stridona (Štrigova) i Carrodunum (Donji Vidovec - Donja Dubrava - Legrad). Na štrigovskim se brežuljcima već u rimsko doba počela uzgajati vinova loza, a pojavili su se i prvi zanati, što je poznato iz kod Štrigove pronađenih fragmenata antičkog posuđa.⁹ Ipak, još se mnogo arheoloških istraživanja mora provesti kako bi se rasvijetlila antička povijest Međimurja i kako bi se antički Stridon, mjesto rođenja sv. Jeronima, mogao sa sigurnošću poistovjetiti sa Štrigovom.

Povijest Štrigove, koja se sustavno može pratiti, počinje u XIII. stoljeću, a ona je usko vezana uz vjerske i profane događaje koji su se od XIII. stoljeća zbivali u Međimurju. Provala Mongola u Mađarsku četrdesetih godina XIII. stoljeća rezultirala je bijegom hrvatsko-ugarskog kralja Bele IV. (1235. – 1270.) u Hrvatsku do Dalmacije, a za to vrijeme Mongoli su Međimurje opustošili i tu učinili užasne zločine. Kako bi pripomogao obnovi nakon provale Mongola, kralj Bela IV. šalje po Međimurju hospite, tj. kraljeve goste. Oni su bili većinom njemački obrtnici koji su poslani da razviju

⁶ Tomislav Đurić, Dragutin Feletar, *Stari gradovi i dvorci sjeverozapadne Hrvatske*. Varaždin, NIŠRO [Novinsko izdavačka i štamparska radna organizacija], 1981. [1971.], str 66

⁷ URL: <https://www.strigova.info/o-strigovi/> (9.4.2019.)

⁸ Vladimir Kalšan, *Međimurska povijest*. Zagreb, Vlast. nakl., 2006., str 15

⁹ Dragutin Feletar, *Iz povijesti Međimurja: slike iz hrvatske povijesti i drugi feljtoni*. Čakovec, Ogranak Matice hrvatske, 1968., str 18, 19

obrt i trgovinu te da tako naposljetku dođe do veće neovisnosti kraljeve vlasti i plemstva. U Međimurju su se hospiti naselili u Prelogu, Legradu i Štrigovi.¹⁰ Prije dolaska Anžuvina na hrvatsko-ugarsko prijestolje vodile su se dinastičke borbe slijedom kojih je Međimurje nakratko dospjelo pod vlast Štajerske, ali ga je Ulrich od Wallsea ipak 1328. godine vratio mađarskom kraljevstvu.¹¹

Prvi spomen utvrđenog Čakovca iz isprave kralja Karla Roberta (ili Karla I.) 1333. godine također spominje Štrigovu koju kralj, zajedno s Čakovcem, mijenja za posjed i grad Komarom. Isprava spominje da je Štrigova tada *castrum*.¹² Za vjersku povijest Štrigove važna je 1334. godina jer je tada napravljen popis župa Zagrebačke biskupije. Međimurje je tada pripadalo arhiđakonatu Bekšin, zajedno s Prekmurjem. Na popisu su se tada našle tri međimurske župe. Uz Štrigovu (s crkvom sv. Marije Magdalene), tu su Subotica (danas Mala Subotica) i Prelog. Još je osam župa u tom četrnaestostoljetnom popisu bilo navedeno, no nije bilo navedeno mjesto gdje se one nalaze već samo imena župa.¹³ Sin kralja Karla I., Ludovik I. Anžuvina, Međimurje 1350. godine poklanja Stjepanu Lackoviću, koji mu je na početku kraljevanja puno pomogao, i njegovim sinovima. Godinu kasnije, 1351., Stjepan Lacković postaje banom Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, a Lackovići postaju hrvatski velikaši. Međimurje je u njihovim rukama do 1397. godine kada je na „krvavom saboru križevačkom“ Stjepan Lacković ubijen zbog dinastičkih borbi. Lackovići su za Međimurje važni jer su u Šenkovcu osnovali pavlinski samostan Blažene Djevice Marije i Svih Svetih.¹⁴

Kao zahvalu za vjernost, kralj Sigismund Luksemburški Međimurje daruje braći Kanižaj, no nekoliko godina kasnije, 1405., im uzima taj posjed i za 48 000 dukata ga zalaže Hermanu Celjskom. Kralju je, naime, hitno bio potreban novac za vojni pohod na Bosnu.¹⁵ Celjski su bili vladari Međimurja tri generacije i više od pedeset godina te su ostavili na nj, i posebice na Štrigovu, značajan trag u kulturnom i vjerskom smislu. Hreman Celjski darovao je pavlinskom samostanu posjed Šenkovec, a njegov sin, Fridrich Celjski, dao je izgraditi crkvu sv. Jeronima u Štrigovi 1447. godine, jer se tada mislilo da je sv. Jeronim rođen u Štrigovi.¹⁶ Izgradnjom te crkve Fridrich Celjski je stekao

¹⁰ Kalšan, nav.dj., 2006., str 28

¹¹ Isto, str 35

¹² Isto, str 36

¹³ Župna crkva sv. Trojstva u Nedelišću, župna crkva sv. Marka u Selnici, župna crkva sv. Mihovila u Mihovljanu, župna crkva sv. Jurja u Svetom Jurju u Trnju, župna crkva sv. Martina u Murskom Središću, istoimena župna crkva u Svetom Martinu na Muri, u podturnu I vjerojatno u Macincu. Kalšan, nav.dj., 2006., str 31

¹⁴ Bunjac, et al., Pregled povijesti Međimurja, Čakovec: Povijesno društvo Međimurske županije, 2003., str 53

¹⁵ Kalšan, nav.dj., 2006., str 39, 40

¹⁶ Isto, str 42, 44

naklonost hrvatskog svećenstva, no godinu dana kasnije službu u crkvi sv. Jeronima predao je benediktincima – glagoljašima.¹⁷ Štrigovu i obitelj Celjski povezuje i legenda o utvrdi na Štrigovčaku, brdašcu u Štrigovi. O toj utvrdi nema puno pouzdanih podataka, a o njoj piše već Bedeković kao o utvrdi Stridon koja „leži pokopana u ruševinama na visokom brijegu zvanom Štrigovčak.“¹⁸ Ona je bila kamena i nastala je najvjerojatnije u XIV. stoljeću, spominje se 1328. godine za vrijeme kralja Karla I.¹⁹, a u narodu se pamti u kontekstu vladavine Celjskih. Katarina Celjski, supruga posljednjeg muškog člana obitelji Celjski Ulricha, po suprugovoj smrti 1461. godine prodaje Međimurje i ostale posjede Celjskih banu Ivanu Vitovcu.²⁰ Među prodanim posjedima spominje se i Štrigovčak, koji je tada bio među najpoznatijim utverdama u Hrvatskoj. Ipak, Celjski su među narodom bili omraženi zbog lošeg odnosa prema kmetovima i nagle ćudi. Štrigovčak je za upravljanja Zrinskih propao, iako je on u njihovo vrijeme, uz Čakovec, bio najvažnija međimurska utvrda. Postoje dvije verzije o propasti Štrigovčaka. Prva verzija govori o osmanskim pljačkama u kojima je utvrda razrušena, a druga verzija govori o munjom izazvanom požaru koji je zapravo bio „Božja kazna“ za sva zlodjela koja su učinili Celjski.²¹ Ostaci utvrde danas su pod zemljom, no na njihovom mjestu je Stjepan Lovrenčić pronašao razne artefakte poput srednjovjekovne keramike, noževe, koplja, mačeve, okove te bi to mjesto trebalo detaljno arheološki istražiti.²²

Hrvatsko-ugarski kralj Matija Korvin ubrzo oduzima Vitovcu kupljene posjede, a Međimurje je nakratko u zakupu Ivana Viteza, varaždinskog biskupa, i Fridricha Lamberga, kapetana Čakovca. Sljedeći dugogodišnji upravitelji Međimurja su obitelj Ernušt (1473. – 1541.) Ivan Ernušt Hampo je bankar, veletrgovac i švedski Židov koji od Matije Korvina kupuje Međimurje kako bi mogao prihvatiti i obnašati titulu doživotnog bana Slavonije koju mu je kralj dodijelio. Obitelj si je uzela pridjev Čakovečki. Za vrijeme Ernušta, u kolovozu 1479. godine, Međimurje se prvi puta susreće s osmanskim napadima.²³ Gašpar, posljednji Ernušt umro je 1541. godine, a Petar Keglević, njegov tast, nezakonito je prisvojio vlasništvo nad Međimurjem iako je po feudalnim zakonima posjed trebao

¹⁷ Vladimir Kalšan, *Iz vjerskog života Međimurja*, Čakovec, Muzej Međimurja, 2003., str 228

¹⁸ Josip Bedeković, *Knjiga o sv. Jeronimu, Iliriku i Međimurju*, Zagreb: Čakovec: Samobor: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti: Tkalčić - Društvo za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije: Družba "Braća Hrvatskoga Zmaja", Matica hrvatska, Ogranak; Zrinska garda; Meridijani, 2017., str 273

¹⁹ Đurić, Feletar, nav.dj., 1981. [1971.], str 71

²⁰ Bunjac et al., nav.dj., 2003., str 54

²¹ Feletar, nav.dj., 1968., str 38

²² Đurić, Feletar, nav.dj., ., 1981. [1971.], str 72

²³ Kalšan. Nav.dj., 2006., str 48

pripadati kralju.²⁴ Do 1546. godine kralj nije uspio Keglevića otjerati iz Međimurja, pa je s Nikolom Šubićem Zrinskim sklopio ugovor kojim Zrinskom za podmirenje velikog duga daje Međimurje, a on onda i opsjeda Čakovec 1. rujna 1546. godine, da preuzme svoje posjede jer se Keglević još opirao, zarobljuje Petra Keglevića i šalje ga u Lohor.²⁵ Tako počinje dugogodišnja vladavina obitelji Zrinskih Međimurjem koja završava 1691. godine.

Čakovec, Štrigova i Legrad bili su 1546. godine jedina utvrđena mjesta Čakovečkog vlastelinstva te su imala i status trgovišta.²⁶ Iako su Zrinski bili vrsni ratnici, graditelji, poznavatelji i ljubitelji umjetnosti i znanosti, ipak je jedan Zrinski ostavio u Međimurju negativan trag iz gledišta katoličke crkve, a to je Juraj IV. Zrinski. On je, naime, bio protestant te je iz Međimurja istjerao gotovo sve katoličke svećenike, a njihove crkve je opustošio. Umjesto katoličkih svećenika u veća mjesta doveo je protestantske. Jedino su šenkovečki pavlini preostali i naviještali u Međimurju katoličku vjeru zbog čega su bili mučeni i proganjani, iako je Jurja IV. kralj Rudolf II. molio da to prestane raditi. Sin Jurja IV, Juraj V., preobratio se na katoličku vjeru nakon što je hrvatski sabor 1609. godine donio zakon da se svaka vjeroispovijest osim katoličke u Hrvatskoj i Slavoniji zabranjuje. Crkve koje su za protestantizma bile oštećene ili uništene u kratko su vrijeme bile popravljene, obnovljene i posvećene²⁷, no protestantske župe u Štrigovi, Selnici, Nedelišću, Svetom Martinu na Muri, Belici, Donjem Vidovcu i Svetoj Mariji nestaju tek između 1637. i 1661. godine.²⁸ Adam, sin Nikole Zrinskog i posljednji Zrinski, umire 1691. u borbi protiv Osmanlija,²⁹ a Međimurje je u narednim godinama u vlasništvu Ugarske komore, markiza de Pryja, cara Karla VI. i grofa Ivana Čikulina. Od 1719. do 1791. godine kralj poklanja Međimurje češkom grofu Mihalju Ivanu Althanu, čime u Međimurju započinje doba pojačane mađarizacije jer je od tada ono u sklopu mađarske županije Zala.³⁰ Za vrijeme Althana, Međimurje je pogodio veliki potres u kojem su bila oštećena mnoga crkvena i profana zdanja između čega su primjerice i Stari grad u Čakovcu i crkva sv. Jeronima u Štrigovi koju su se iste te godine počeli i obnavljati,³¹ čime se ubrzala izgradnja crkava u baroknom stilu u Međimurju. Josip Bedeković u vrijeme Althana, odnosno 1752. godine, donosi veliku i

²⁴ Bunjac et al., nav.dj., 2003., str 54

²⁵ Kalšan, nav. dj., 2006., str 57, 58

²⁶ Isto, str 59

²⁷ Bunjac et al., nav.dj., 2003., str 59, 61

²⁸ Kalšan, nav.doj., 2006., str 96

²⁹ Bunjac et al., nav.dj., 2003., str 66

³⁰ Međimurje je do 1918. Sjedinjeno s Zaladskom županijom

³¹ Kalšan, nav.dj., 2006., str 163

značajnu knjigu za povijest Međimurja, Štrigove, crkve sv. Jeronima i život samog sv. Jeronima s naslovom *Natale solum magni Ecclesiae doctoris Sancti Hieronymi in ruderibus Stridonis occultatum: probatorum nihilominus historicorum et geographicorum opinionibus, ac brevis Illyricanae chronologiae adjumento erutum atque cum vita ejusdem purpurati Dalmatae*. Knjiga je tiskana u Bečkom Novom Mjestu, a Bedeković ju je podijelio na dva dijela. Prvi dio se sastoji od povijesti Ilirika, dokazu o štrigovskom porijeklu sv. Jeronima te popisa stotinjak međimurskih naselja i spomenika u njima, zbog čega je to djelo i prva topografija međimurskih spomenika. Drugi dio se sastoji od detaljnog životopisa sv. Jeronima.

Posljednji gospodari Međimurja bili su grofovi Feštetić (1791. - 1923.) koji su Čakovečko vlastelinstvo kupili od Althana. Tri su barunske obitelji, uz Feštetiće, imale važnu ulogu početkom XIX. stoljeća u Međimurju, a to su obitelj Inkej od Palina, Somšić od Sarda i Knežević.³² Kneževići su 1802. godine zamijenili svoje posjede u Lici za bivše pavlinske posjede u Svetoj Jeleni i Štrigovi. Mađarizaciji započetoj u vrijeme Althana najsnažnije se tijekom XIX. stoljeća odupirala Katolička crkva jer je Međimurje pripadalo Zagrebačkoj nadbiskupiji³³ pa su katolički svećenici raznim aktivnostima održavali hrvatski jezik i identitet,³⁴ ipak 1896. godine su nazivi svih međimurskih mjesta mađarizirani, pa je tako Štrigova dobila ime Stridóvár.³⁵ Po završetku I. svjetskog rata Austro-Ugarska Monarhija prestala je postojati, a na Božić 1918. godine Međimurci su se, pod vodstvom doktora Ivana Novaka, odvojili od Mađarske. Novak je predvodio skupinu buntovnih Međimuraca koji nisu više željeli trpjeti dugogodišnju mađarsku palicu u svojem kraju.³⁶ Za Štrigovu „svojatanja“ tu nisu prestala jer je ona 1936. godine dospjela pod vlast kotara u slovenskom Ljutomeru, umjesto onog u Čakovcu, a njegovo vraćanje Čakovcu odgodio je II. svjetski rat nakon kojeg Štrigova opet dopijeva u kotor Čakovec.³⁷

Danas je općina Štrigova sastavni dio Međimurske županije. Čine je deset naselja: Banfi, Grabrovnik, Jalšovec, Leskovec, Prekopa, Robadje, Stanetinec, Sveti Urban, Štrigova i Železna Gora.

³² Isto, str 197

³³ Iako su Mađari htjeli da Međimurje bude pripojeno Sombatheljskoj biskupiji

³⁴ Vinko Lisjak, *Izvorišta i tokovi: stoljeće društvenog, kulturnog i zabavnog života Čakovca*. Čakovec: Dvije lije, 1997., str 18

³⁵ Kalšan, nav.dj., 2006., str 233

³⁶ Maša Hrustek Sobočan, „Unexplored Croatian North Cross-influences of Croatian and Hungarian Architects in Developing Cross-border Architectural Expression at the Turnof the 19th Century”. U: *Admired as well as overlooked beauty*. Urednici: Galeta, J., Ragulová, Z. Brno: Barrister & Principal, 2015., 183-194, str 183

³⁷ Kalšan, nav.dj., 2006., str 286

Bogata povijest u kojoj je dugo vremena, uz Čakovec, bila jedina utvrda Međimurja oblikovale su je u općinu s mnogim spomenicima kulture među kojima se ističu dvorac Banfi, dvorac Tkalec, dvorac Fodroczy-Dunay, župna crkva sv. Marije Magdalene iz XIV. stoljeća i, dakako, crkva sv. Jeronima.³⁸

³⁸ URL: <https://www.strigova.info/o-strigovi/> (25.4.2019.)

3. Povijest pavlinskog reda

Više od pet stoljeća pavlini su „bili tješitelji hrvatskog puka, savjetnici hrvatskih plemića i velikaša, podržavatelji hrvatske knjige, odgojitelji mladeži, promicatelji umjetnosti, stvaratelji kulture“³⁹, no tu njihovu iznimnu aktivnost na tlu Hrvatske, ali i u većem dijelu Europe, naglo je 7. veljače 1786. godine prekinuo car Svetog Rimskog Carstva Josip II (1741.–1790.).

Nastanak i osnutak pavlinskog reda vezuje se uz početak XIII. stoljeća i ugarska brda Mecsek i Pilis. Na gorju Mecsek pečujski biskup Bartul 1225. godine okuplja eremite kojima i propisuje regulu te se tako razvija prva organizirana zajednica. S druge strane, važna se uloga pri nastanku pavlinskog reda pripisuje i ostrogonskom kanoniku Euzebiju, koji u samostanu sv. Križa 1250. godine, na gorju Pilis, također okuplja eremite te ih povezuje s eremitima s Mecseka.⁴⁰ Papinsko odobrenje reda ipak je potrajalo nekoliko desetljeća, od 1262. godine, kada je Euzebije išao u Rima s braćom te je zatražio odobrenje reda od pape Urbana IV., do 1308. godine, kada je kardinal i izaslanik pape Klementa V. Gentilis de Montafiore pavlinima potvrdio augustinsku regulu.⁴¹ Tako se službeno potvrđuje *Ordo sancti pauli primi eremitaе*. Sveti Pavao Tebanski, prvi pustinjač, smatra se praosnivačem pavlinskog reda, budući da su pavlini ipak trebali utjecajnu prošlost kakvu su imali neki drugi, „veliki“ redovi. Pavao iz Tebe je svetac zapadne i istočne crkve te je simbol pustinjaštva u kršćanstvu.⁴²

Razdoblje najvećeg poleta za pavline nastaje za vladavine kralja Ludovika (1342.-1382.) kada je pavlinima omogućeno ispovijedanje i dijeljenje drugih sakramenata, a tada su i relikvije sv. Pavla prenesene iz Egipta u budimski samostan sv. Lovre, tadašnje sjedište reda. Drugo značajno razdoblje reda je za vladavine Matije Korvina (1458. - 1490.) jer su tada pavlini imali najviše povlastica. Pavlinski samostani mogu se pronaći u današnjoj Mađarskoj, Rumunjskoj, Austriji, Češkoj, Slovačkoj, Vojvodini, Poljskoj, Ukrajini, Francuskoj, Njemačkoj, Portugalu, Španjolskoj, Rimu i u Hrvatskoj. Danas je sjedište reda u samostanu Jasna Gora u Poljskoj.⁴³

³⁹ Ante Sekulić, „Pregled povijesti pavlina“, u: Kultura pavlina u Hrvatskoj: 1244-1786.: slikarstvo, kiparstvo, arhitektura, umjetnički obrt, književnost, glazba, prosvjeta, ljekarstvo, gospodarstvo, katalog izložbe (Zagreb, Muzej za umjetnost i obrt, 12.5. – 31.10. 1989), (ur.) Đurđica Cvitanović, Vladimir Maleković, Jadranka Petričević, Zagreb: Muzej za umjetnost i obrt, 1989., 30-39, str 31

⁴⁰ Silvija Pisk, *Pustinjaci podno Garić planine: pavlinski samostan Blažene Djevice Marije na Gariću (Moslavačka gora) i njegova uloga u regionalnoj povijesti*. Zagreb, Leykam international, 2017., str 35

⁴¹ Tomislav Bogdanović, “Kratka pregled povijesti pavlina s osvrtom na njihovo djelovanje u Križevcima”, U: *Cris: Časopis Povijesnog društva Križevci*, Vol. XII No. 1, 2010., 170-187, str 171

⁴² Pisk, nav.dj., 2017., str 39, 40

⁴³ Isto, str 41, 42

Pavlini su izvorno bili pustinjački red, no s godinama postojanja prilagodili su se vremenu pa su neke elemente preuzeli i od prosjačkih redova. Veliku popularnost red je imao u srednjem vijeku, čemu svjedoči izuzetan broj donatora pripadnika različitih slojeva i samostana. Popularnosti je možda doprinijela i njihova sposobnost prilagodbe te promišljeno smješten generalat.⁴⁴ Unatoč tome, veliki osmanski progoni u XVI. stoljeću umalo su uništili red, ali red se ipak obnavlja u XVII. stoljeću.⁴⁵

Danas se pavline često naziva „bijelim fratrima“ zbog boje habita koji nose, no taj njihov habit u počecima pa do 1342. godine je bio smeđesive boje. Habit su pavlini stalno obavezni nositi, posebice izvan samostana.⁴⁶

Ubrzo nakon osnivanja prve eremitske zajednice u Ugarskoj, osnivaju se i zajednice u Hrvatskoj. Rašireno je mišljenje da je prvi hrvatski pavlinski samostan nastao u Dubici 1244. godine, no razni autori navode različite podatke.⁴⁷ Po kronologiji ga slijede samostan blažene Djevice Marije na Moslavačkoj gori (1257.), istoimeni samostan u Remetama (1272. ili 1280.), samostan sv. Benedikta u Bakvi (1301.), samostan sv. Petra u Zlatu (1303. ili 1304.), samostan Svih svetih u Strezi (oko 1364.) i samostan Blažene Djevice Marije i Svih Svetih u Šenkovcu (1376.).⁴⁸ Osmanska su osvajanja uzela danak i kod hrvatskih pavlina pa tijekom XVI. stoljeća nije izgrađen ni jedan samostan, a većina prije izgrađenih samostana je srušena ili oštećena. Stoljeće kasnije pavlini kreću s redovničkom i duhovnom obnovom. U XVII. stoljeću pavlini tako postaju upravitelji pojedinih biskupija i pokrajina, dušobrižnici, ispovjednici, vjerovjesnici i propovjednici, a stega unutar reda, koja je popustila za osmanskih razaranja, ponovo se uspostavlja.⁴⁹

Pavlini su vrlo važni i za hrvatsko školstvo jer su oni 1503. godine u Lepoglavi otvorili prvu gimnaziju u kontinentalnoj Hrvatskoj čiji se početak rada bilježi kao početak sustavnog školstva Hrvatske, no zbog otvaranja isusovačkih gimnazija u Varaždinu i Zagrebu pavlini su svoju u

⁴⁴ Isto, str 46, 48

⁴⁵ Bogdanović, nav.dj. 2010., 172

⁴⁶ Isto, 173

⁴⁷ Pisk, nav.dj., 2017., str 51

⁴⁸ Isto, str 52-55, osnovano je, dakako, još mnogo drugih pavlinskih samostana, a ukratko više o njima svima piše Milan Kruhek, "Povijesno-topografski pregled pavlinskih samostana u Hrvatskoj" u: *Kultura pavlina u Hrvatskoj: 1244-1786.: slikarstvo, kiparstvo, arhitektura, umjetnički obrt, književnost, glazba, prosvjeta, ljekarstvo, gospodarstvo*, katalog izložbe (Zagreb, Muzej za umjetnost i obrt, 12.5. – 31.10. 1989), (ur.) Đurđica Cvitanović, Vladimir Maleković, Jadranka Petričević, Zagreb: Muzej za umjetnost i obrt, 1989., 67-93

⁴⁹ Bogdanović, nav.dj., 2015., str 174, 175

Lepoglavi morali zatvoriti 1636. godine. Ipak, u drugoj polovici XVII. stoljeća pavlini otvaraju i fakultet filozofije i teologije i tako nastavljaju sa svojom obrazovnom misijom.⁵⁰

Pavlini su bili omiljeni u područjima gdje su se nalazili pa su im stanovnici pojedinih naselja često oporučno ili darovnicama ostavljali svoje posjede i kmetove te su tako malo po malo postali crkveni feudanci. No, da nije uvijek sve bilo tako bajno i složno svjedoče brojni zapisi o tužbama, seljačkim bunama i napadima na pavline i njihove samostane koje su organizirali nezadovoljni velikaši i plemići. Primjerice, Adamček navodi sljedeću situaciju: „Bolesna Kata, udovica građanina Aleksandra, potpuno se predala u ruke fratrima. Oni su zaposjeli njenu kuću i uredili da 1384. na samrti samostanu zapiše cjelokupnu imovinu. Zbog toga su građani na Katinom sprovodu oružjem napali fratre i otjerali ih u samostan. Njenu kuću zaposjeli su građani Bartol Vukov i Stjepan Vur.“⁵¹ Unatoč navedenom i sličnim negativnim događajima, pavlini su u Hrvatskoj zapamćeni u pozitivnom duhu.

Još jedan važan događaj za hrvatske pavline zbio se krajem XVII. stoljeća, točnije 1699. godine. Hrvatska je do tada pripadala mađarskoj pavlinskoj provinciji, no zbog razmirica i nesuglasnosti hrvatskih i mađarskih pavlina vrhovni poglavar Gašpar Malečić 1696. godine predložio je stvaranje zasebne hrvatske pavlinske provincije, što je potvrđeno u 1699. godine u Rimu. Sjedište nove pavlinske provincije postao je samostan sv. Marije u Lepoglavi.⁵² Nešto teže su se međimurski pavlini odvojili od mađarskih, no o tome više u sljedećem poglavlju.

⁵⁰ Lukaš et al., nav.dj., 2008., str 97, 98

⁵¹ Josip Adamček, „Pavlini i njihovi feudalni posjedi“, u: *Kultura pavlina u Hrvatskoj: 1244-1786.: slikarstvo, kiparstvo, arhitektura, umjetnički obrt, književnost, glazba, prosvjeta, ljekarstvo, gospodarstvo*, katalog izložbe (Zagreb, Muzej za umjetnost i obrt, 12.5. – 31.10. 1989), (ur.) Đurđica Cvitanović, Vladimir Maleković, Jadranka Petričević, Zagreb: Muzej za umjetnost i obrt, 1989., str. 40-65, str 51

⁵² Sekulić, nav.dj., 1989., str 37

4. Pavlini u Međimurju

Pavlini u Međimurje stižu relativno brzo, već 27. kolovoza 1376. godine, u vrijeme vladavine kralja Ludovika, kada je bilo razdoblje najvećeg poleta pavlina. Samostan *Beate Martis et Omium Sanctorum* (samostan je posvećen Uznesenja Blažene Djevice Marije i Svih Svetih) osnovali su Stjepan II. Lacković i suosnivači „Stjepan, kraljevski konjušnik i Dionizije, sinovi bivšeg erdeljskog vojvode Dionizija; Andrija, sin bivšeg erdeljskog vojvode Nikole, i Ladislav, sin Stjepana II.“⁵³ Na osnivanje samostana na posjedu Varhel potaknulo ih je „nadahnuće Božje“⁵⁴, a redovnicima su za održavanje poklonili selo Zasad, livade, gajeve, šumu Glubetku, mlinove, obradivu zemlju, ribnjake te su im dopustili sječu drva po njihovim šumama i pašnjake za pašu stoke.⁵⁵ U godini osnutka samostana izgrađena je i samostanska crkva, a Herman Celjski je 1420. godine sagradio u gotičkom stilu samostansku zgradu i crkvu oslikanu freskama talijanskih majstora⁵⁶. Iste godine pavlinima daje posjed Šenkovec, koji se zahvaljujući pavlinskom samostanu razvija u naselje Šenkovec, zajedno s kmetovima i djelatnostima koje oni uobičajeno obavljaju. Zauzvrat su pavlini morali za spas grofove duše odslužiti svaki tjedan po tri svete mise.⁵⁷ Posjed Mačkovec pavlini su pak dobili 1467. godine od Frederika Lamberga⁵⁸ te su se tako darovnicama i oporučno šenkovečki pavlini postali feudalci, te su do ukinuća reda 1786. godine stekli mnogobrojne posjede. Kako je to situacija bila i oko drugih pavlinskih posjeda, i šenkovečki su se kmetovi bunili protiv samostana najčešće jer su im fratri u više navrata povećali tlaku, a ako je netko ne bi ispoštovao morao je platiti 12 forinti globe ili bi ga pavlini stavili u zatvor.⁵⁹

Šenkovečki su pavlini za vladavine Zrinskih Međimurjem preživjeli najviše uspona i padova. Za početak, 1559. godine prvi puta se spominje novi titular samostan, titular po kojem je on i danas poznat, a to je samostan sv. Jelene. Tada je ban Nikola Šubić Zrinski imao patronat nad samostanom, pa ga je i preimenovao zbog učestalosti pojavljivanja imena Jelena u obitelji. Njegova baka, majka, sestra i novorođena kćerka nosile su ime Jelena pa se pretpostavlja da je to razlog promjene titulara.⁶⁰ Nikola Zrinski 1566. godine poginuo je u sigetskoj bitci, a njegova glava pokopana je u crkvi sv.

⁵³Ivan Damiš, „Pavlini i pavlinski samostan u mjestu Sveta Jelena kod Čakovca (1376-1786)“, u: *Marulić: hrvatska književna revija*, 23, 1990, str. 650-660, str 651

⁵⁴Razlog je možda I zahvalnost „za sretno okončan pohod na Italiju“ (Kalšan, nav.dj., 2006., str 38)

⁵⁵Damiš, nav.dj., 1990., str 651

⁵⁶Kalšan, nav.dj., 2006., str 38

⁵⁷Isto, str 42

⁵⁸Kalšan, nav.dj., 2003., str 234

⁵⁹Adamček, nav.dj., 1989., str 57, 60

⁶⁰Kalšan, nav.dj., 2003., str 232

Jelene. Juraj IV. Zrinski Nikolin je nasljednik koji se preobratio na protestantizam 1570. godine te od tada u Međimurju počinje javni progon katolika. Katolički svećenici su prognani, a umjesto njih postavljeni protestantski, brojne međimurske crkve su oštećene i opustošene. Jedini preostali propovjedatelji katoličke vjere bili su redovnici iz sv. Jelene, no nisu se ni oni olako „izvukli“. Juraj IV. je svojim djelovanjem želio pavline istjerati iz samostana te im je smanjio pravo na vino i žito te pravo na održavanje godišnjih sajмова. Provaljivalo im se u samostan, u kmetske štale, hangare, kleti, a kmetove im se mučilo i ubijalo. Samostan su 1580. razorili, nakon što su ga prethodno zajedno s crkvom opljačkali i porazbijali. Pavlini su se tome svemu odupirali te su na jedna vrata trčali iz samostana, a na druga vrata su mu se opet vraćali. Tadašnji kralj Rudolf II. nalaže Zrinskom da prestane s progonima te da vrati pavlinima sve oduzeto na što se ovaj oglušio.⁶¹ Ipak, ne slažu se svi autori s tako negativnom slikom toga razdoblja zato što postoji pismo sloge s „Belimi Fratry“ koje je Juraj IV. izdao 14. prosinca 1576. godine. U pismu pavlinima priznaje sva prava i slobode stečene od osnutka samostana, a koja im je potvrdio i Nikola Zrinski Sigetski⁶² te se obvezuje da će ih i Nikola, njegov brat, i njegovi nasljednici poštovati. Na opstanak samostana sve te godine zapravo se može gledati i kao na dokaz tolerancije Jurja IV., jer da je htio mogao je s malo truda uništiti samostan.⁶³ Nasljednici Jurja IV. preobratili su se na katoličku vjeru. Za pokop Jurja V. izgrađena 1626. godine je nova, heksagonalna kapela, centralnog tlocrta s južne strane samostanske crkve, a zapravo je postala obiteljska grobnica Zrinskih.⁶⁴ Šenkovečki pavlini dolaze za Zrinskih, 1644. godine, u posjed drvene kapele sv. Jeronima u Štrigovi, koju je Fridrich Celjski dao sagraditi 1447. godine,⁶⁵ pa se pavlinski posjedi još više šire i po gornjem Međimurju.

Pavlinski se samostan u Šenkovcu nekada sastojao od samostanske crkve, bočne heksagonalne kapele (mauzolej Zrinskih), zvonika, zgrade samostana koja je bila formirana oko klaustura s hodnikom na četvrtoj strani, pomoćnih gospodarskih zgrada i od ogradnog zida (Slika 1.),⁶⁶ dok danas njezine ostatke vidimo samo u kapeli sv. Jelene, tj. svetište nekadašnje crkve (Slika 2.). Do takvog stanja

⁶¹ Marijana Korunek, „Pavlinski samostan u Šenkovcu i grofovi Zrinski“, u: *Croatica Christiana periodica*, Vol. 38 No. 73, 2014., 51-70, str 56, 57

⁶² Kalšan, nav.dj., 2003., str 235

⁶³ Korunek, nav.dj., 2014., str 57, 58

⁶⁴ Isto, str 65. Nakon požara 1695. Pavlini tu grobnicu koriste kao svoju, a za Zrinske se tamo događa svojevrsni *damnatio memoriae* (Korunek, nav.dj., 2014., str 67)

⁶⁵ Kalšan, nav.dj., 2006., str 44

⁶⁶ Marijana Korunek, „Obitelj Knežević i obnova nekadašnjeg čakovečkog pavlinskog samostana početkom 19. stoljeća - čitanje povijesnih zapisa i arheoloških tragova“, u: *Portal: godišnjak Hrvatskoga restauratorskog zavoda*, No. 7, 2016., 229-240, str 229

doveli su ovaj samostanski kompleks požar, potresi i nebriga. Požar koji je 1695. godine zahvatio kuhinju, krov samostana, redovničke sobe i gospodarske zgrade s žitom i sve oltare, orgulje i plemićke znakove u crkvi bio je prva veća nedaća od koje su se pavlini uspjeli oporaviti i obnoviti izgorjelo zahvaljujući donacijama međimurskog plemstva i svećenstva. Tridesetak godina kasnije, Međimurje je snašao potres u kojem je stradao samostan i kapela sv. Jeronima čiju je obnovu odmah pokrenuo tadašnji prior Josip Bedeković, iako je u ono vrijeme Međimurje zbog uginuća stoke i vremenskih nepogoda bilo posebno siromašno⁶⁷. Nakon obnove samostanski kompleks opisan je na sljedeći način:

„Crkva sv. Jelene prikazana je s visokim strmim krovom i četiri vanjska potpornjaka, među kojima su gore obli, prilično veliki prozori. Pročelje je izgrađeno do vrha krova, a na njemu su bila velika crkvena vrata, a iznad vratiju prozor kora. S južne strane do svetišta bila je dozidana zgrada na šest kutova, visoka kao i crkva, s odozgor zaobljenim prozorima. Na crkvu se do pročelja naslanjala zgrada samostana. Zgrada je bila na kat, i na katu je bilo 9 prozora. Do samostanske zgrade iza crkve naslanjao se osmero kuti visoki toranj sa satom i lijepim zaobljenim krovom. S prednje strane, crkvu i samostansko pročelje opkoljavao je zid, koji je imao ulaz k crkvi s južne strane. Do samostana su stajale tri zgrade, po obliku bi se zaključilo da su gospodarske.“⁶⁸

Zadnja prirodna katastrofa koja je pogodila samostan i ostavila od njega „ostatke ostataka“ bio je potres 1880. godine nakon kojeg se više ništa nije obnavljalo.⁶⁹

Slika 1. Prikaz samostana Blažene Djevice Marije i svih svetih, odnosno sv. Jelene u Šenkovcu kraj Čakovca

Slika 2. Jedini preostali dio nekadašnje crkve sv. Jelene u Šenkovcu – svetište

⁶⁷ Damiš, nav. dj., 1990., 653, 654

⁶⁸ Isto, str 655

⁶⁹ Isto, str 656

Kao što je bilo spomenuto u prethodnom poglavlju, 1699. godine hrvatski su se pavlini odvojili od mađarskih, no za međimurske pavline to nije teklo glatko. Ugarski su pavlini, naime, svojatali svetojelenski samostan, tvrdivši da u Međimurju žive Mađari pa je odvajanje uspelo tek 1701. godine.⁷⁰ Prije odvajanja vodila se žustra rasprava u kojoj je svaka strana imala nekoliko argumenata, a jedan od argumenata međimurskih pavlina glasio je: „Recite, draga braćo Mađari, koliko ste svojih članova dali samostanu Sv. Jelene? Kada ste mu pomogli kada je bio u nevolji? Hrvati su većinom davali osoblje i oni su imali čast brinuti se za samostan u nevolji. Zato treba da se postidite, jer hoćete žeti tuđu žetvu! Pustite samostan Sv. Jelene hrvatskoj provinciji, jer i kraljevske povelje Ferdinanda II. i njegovih prethodnika jasno dokazuju, da je Međimurje pripadalo Hrvatskoj.“⁷¹ Dodatno je među međimurskim župnicima proveden referendum u kojem ih se pitalo koje je međimurski puk nacionalnosti, na što su oni odgovorili da je njihov jedini materinski i uporabni jezik hrvatski ili slavonski. To je bila konačna potvrda i službeno su međimurski pavlini pripali hrvatskoj pavlinskoj provinciji.⁷²

Josip II. 1782. godine ukida pavlinski red, a međimurski pavlini morali su svoje posjede napustiti 1786. godine. Ukinuti samostan sv. Jelene procijenilo je na 101 660 forinti kraljevsko povjerenstvo, a Kraljevska komora na čelu s Ignacijem Riegerspergerom postali su vlasnikom imanja. Čakovečki franjevci trebali su useliti u bivše pavlinske posjede, no navode da je samostan previše vlažan i zahtjeva popriličan broj popravaka koje oni ne mogu učiniti.⁷³ Za napoleonskih ratova samostanski je kompleks služio kao vojno skladište, a crkva kao pekara. Baruni Kneževići preuzimaju 1802. godine bivši pavlinski kompleks, zajedno sa selima Šenkovec, Knezovec, Mačkovec, Zasad, većim dijelom Štrigove i Leskovca. Šestero braće Knežević ispočetka su zajednički bili vlasnici, no Ivan i Vinko su sve otkupili od braće te se podijelili tako da je Ivan bio vlasnik Štrigove, a Vinko Svete Jelene.⁷⁴ Štrigova je i nakon prodaje posjeda Svete Jelene ostala u vlasništvu obitelji Knežević. Obitelj Knežević samostanski je kompleks transformirala u dvorac,⁷⁵ no nakon potresa pavlinski kompleks je gotovo sravnjan sa zemljom. Takva je, ukratko, povijest samostana koji je u kulturnoj i općoj povijesti Međimurja i sjeverne Hrvatske bio vrlo značajan.

⁷⁰ Kalšan, nav. dj., 2003., str 233

⁷¹ Damiš, nav.dj., 1990., str 659

⁷² Kalšan. Nav.dj., 2003., str 233, 234

⁷³ Isto, str 240

⁷⁴ Korunek, nav.dj., 2019., str 230, 231

⁷⁵ Isto, str 233

5. Razvoj kulta sv. Jeronima u Štrigovi

Sveti Jeronim je uz Ambrozija, Augustina i Grgura Velikog latinski crkveni otac. Rođen je u antičkom Stridonu oko 342. godine, odakle je otišao u Rim gdje je kršten, a kasnije i zaređen za svećenika. Napustivši Rim odlazi u Sirijsku pustinju te u Betlehem gdje ostaje do smrti. Najznačajniji njegov doprinos Crkvi bio je prijevod Biblije s hebrejskog na latinski jezik, koji nosi naziv *Vulgata*. U zahtjevnom poslu prijevoda Biblije podupirale su ga sv. Paula, kojoj je sv. Jeronim bio duhovni vođa, i njena kćer sv. Eustokija. Jedna od legendi vezanih za sv. Jeronima je ona u kojoj je lav šepajući došao u samostan, a od straha svi su redovnici pobjegli osim sv. Jeronima. On je lavu pomogao i izvukao mu trn iz šape te je lav, u znak zahvalnosti, postao Jeronimov pratitelj i pomagač. Sv. Jeronim umro je 30. rujna 420. godine, a njegovi ostatci nekoliko godina kasnije preneseni su u rimsku crkvu Santa Maria Maggiore. U likovnoj umjetnosti često ga se prikazuje kao pokajnika u pustinji, kardinala, često u pratnji lava, lubanje i s knjigom.⁷⁶

Već se stoljećima lome koplja oko dokazivanja „čiji je“ sveti Jeronim, to jest, gdje je on točno rođen. U svojoj biografiji on navodi da je rođen u gradu Stridonu na granici Panonije i Dalmacije. Mnogi bi voljeli da se taj *Stridon* nalazi baš u njihovoj državi ili županiji, pa se tako često navodi da je sv. Jeronim Dalmatinac, a Josip Bedeković je 1752. godine prvi od dva dijela knjige „*Natale solum...*“ posvetio dokazivanju međimurskog porijekla sv. Jeronima. Od šezdeset i dva poglavlja, njih čak deset posvetio je izričitom navođenju autora koji su u krivu i tvrde da je sv. Jeronim iz Dalmacije ili nekih drugih krajeva. S druge strane navodi autore koji su u pravu i koji se slažu s njime u tvrdnjama da je sv. Jeronim rođen u međimurskoj Štrigovi.⁷⁷

Suvremeniji autori još uvijek nisu došli do konsenzusa oko rodnog mjesta sv. Jeronima, no unatoč tome njegov kult je snažan od druge polovice XIII. stoljeća. Ivan Srša navodi da su tada tome doprinijeli sljedeći događaji: opis života sv. Jeronima i drugih svetaca u *Zlatnoj legendi* 1260. godine, proglašenje Jeronima svecem 1295. godine te pokapanje njegovih kosti u crkvi Santa Maria Maggiore.⁷⁸ Srša pretpostavlja da tijekom XIV. ili početkom XV. stoljeća u Štrigovi počinje štovanje sv. Jeronima, a jasno je da je ono zasigurno prisutno 1447. godine kada Fridrich Celjski daje izgraditi crkvu posvećenu baš tome crkvenom ocu. Tada se također vjerovalo da je Štrigova čuveni *Stridon* pa

⁷⁶ *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, Anđelko Badurina (ur.), Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1990. [1979.], str 297-299

⁷⁷ Bedeković, nav.dj., 2017. U drugom dijelu knjige Bedeković na više od stotinjak donosi životopis sv. Jeronima

⁷⁸ Ivan Srša, „Crtice o međimurskom srednjovjekovlju“, u: *Kaj : časopis za književnost, umjetnost i kulturu*, Vol. 50 (237) No. 1-2 (344-345), 2017., 75 – 101, str 89

je to dodatno išlo u prilog titularu crkve. Isto tako, u XV. stoljeću je u Štrigovi već izgrađena župna crkva sv. Marije Magdalene, svetiće čiji je sv. Jeronim muški pandan.⁷⁹

Pavlini svoje crkve najčešće posvećuju sv. Mariji, a takav odabir titulara povezuje se s Tomom Akvinskim, zaštitnikom reda, koji je često u svojim djelima spominjao i pisao o Majci Božjoj.⁸⁰ S druge strane, raširenost marijanskog kuta povezuje se i sa svetim Stjepanom, prvim ugarskim kraljem koji je prvi, a kasnije su ga slijedili ostali kraljevi, stavio Ugarsku pod Marijinu zaštitu. Pavlini su već od svojih prvih godina djelovanja intenzivno štovali sv. Mariju, kako bi sačuvala njih i Ugarsku od nedaća sličnih mongolskim provalama koje je tada kraljevstvo doživjelo.⁸¹ Stoga, kada pavlini 1644. godine preuzimaju crkvu sv. Jeronima, titular koji su lako mogli promijeniti ostaje isti, jer je jeronimski kult u Štrigovi tada tradicija koja traje dva stoljeća, a po Bedekovićevim pisanjima jasno je da taj kult nije slabio ni u XVIII. stoljeću. Možda bi se, zbog opsežnosti Bedekovićeve knjige, moglo pretpostaviti da je kult sv. Jeronima u Štrigovi s godinama samo još više jačao.

⁷⁹ Srša, nav.dj., 2017., str 91

⁸⁰ Sekulić, nav.dj., 1989., str 34

⁸¹ Pisk, nav.dj., 2017., str 44

6. Arhitektura pavlinskog reda

Pavlini su bili eremitski red, stoga su od svojih početaka gradili samostane na posjedima izoliranim od naseljenog mjesta, gdje su bili ekonomski neovisni, a od plodne zemlje su imali prihode.⁸² No, njihovi samostani nisu bili previše udaljeni od naselja, tek između tri i pet kilometara, odnosno do sat vremena hoda.⁸³ Pavlinske samostane promatrat ćemo u dvije grupe. Prva grupa odnosi se na samostane iz XIII., XIV., i XV. stoljeća, a druga na samostane XVI., XVII., i XVIII. stoljeća. U prvoj grupi su srednjovjekovni samostani koje Zorislav Horvat ovisno o njihovom geografskom položaju dijeli u tri skupine, a to su slavonska, koja većinom odgovara zagrebačkoj biskupiji, hrvatska, koju čine stare biskupije (krbavska, modruška i senjska) te istarska grupa. Arhitektura pavlinskih samostana svake od navedenih grupa ima karakteristike koje su specifične baš za područje gdje se nalazi,⁸⁴ što nam govori da pavlini od početka svojeg djelovanja u hrvatskoj prilagođavaju samostane lokalnoj graditeljskoj tradiciji. Ipak se na prvoj skupini samostana mogu primijetiti i izdvojiti neke zajedničke osobine. Mali plemići najčešće su osnovali pavlinske samostane pa skromnim sredstvima koja su imali nisu mogli izvesti velike samostane. Klaustri pavlinskih samostana imali su otprilike deset i pola metara/deset i pola metara nenatkrivenog dijela ili manje (uz rijetke iznimke, npr. samostan sv. Petra u Šumi), dok su drugi redovi imali do jedan puta veće klaustre. Pavlini samostani su bili jednokatni i jednostavno izvedeni. Njihova gradnja nije zahtijevala puno rada, novaca, materijala i vremena pa je i ta činjenica bila od važnosti za njihovu popularnost krajem XIV. i početkom XV. stoljeća. Samostanski sklop imao je elemente fortifikacije, koji su zbog turskih provala bili dodatno pojačani, te je bio okružen zidom. Što se tiče tlocrtnog i općenito rješenja razmještaja samostanskih zgrada, srednjovjekovni pavlini su gradili na sljedeći način: samostan je bio oblikovan oko klaustra, s čije je južne strane uvijek jednobrodna crkva koja na slobodnoj strani ima jake kontrafore, a sjeverna, istočna i zapadna strana bile su predviđene za samostanske zgrade, s time da su kuhinja, spremište za namirnice i hranu potrebnu za život redovnika bili smješteni na sjevernom traktu. Na katu tog trakta bile su smještene redovničke ćelije. Svetište jednobrodne crkve često je bilo jednako dugačko i nešto uže od broda crkve te je imalo poligonalni završetak. Zvonik se često uzdizao

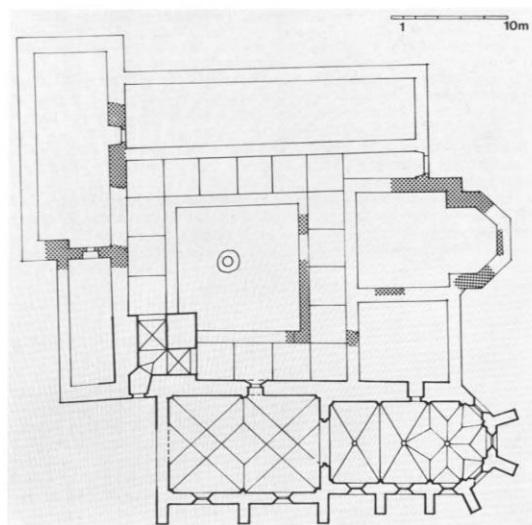
⁸² Cvitanović, nav.dj., 1985., str 6

⁸³ Pisk, nav.dj., 2017., str 43

⁸⁴ Zorislav Horvat, „Srednjovjekovna arhitektura pavlinskih samostana u Hrvatskoj“, : Kultura pavlina u Hrvatskoj: 1244-1786.: slikarstvo, kiparstvo, arhitektura, umjetnički obrt, književnost, glazba, prosvjeta, ljekarstvo, gospodarstvo, katalog izložbe (Zagreb, Muzej za umjetnost i obrt, 12.5. – 31.10. 1989), (ur.) Đurđica Cvitanović, Vladimir Maleković, Jadranka Petričević, Zagreb: Muzej za umjetnost i obrt, 1989., str. 95-109, str 95

uz zapadno pročelje crkve, a sakristija se gradila uz svetište crkve u istočnom traktu (Slika 3.).⁸⁵ Zorislav Horvat navodi i povezanost lepoglavskog pavlinskog samostana i čeških majstora, koji su radili pod utjecajem praškog arhitekta Petra Parlera. On je u drugoj polovici XIV. stoljeća uveo u arhitekturu konstruktivne, tehnološke i inovacije u materijalima. Nakon Parlerove smrti majstori upoznati njegovim radom putuju po Europi u potrazi za poslom pa Horvat smatra da su pavlinske crkve nastale oko 1400. godine djela nekih od tih majstora, a parlerovski utjecaj vidi na pavlinskoj crkvi u Lepoglavi u nepravilnom tlocrtu, po svodovima, detaljima, rasporedu masa.⁸⁶

Druga grupa pavlinske arhitekture gradi se pretežito u XVII. i XVIII. stoljeću. Tijekom XVI. stoljeća i osmanskih razaranja dolazi do zatišja u pavlinskoj gradnji i gradnji općenito, no stoljeće kasnije počinje obnova razorenih ili napuštenih samostana te gradnja nekih novih. Ipak, u kulturnom, političkom, vjerskom i trgovačkom smislu mnogi pavlinski samostani su počeli stagnirati, a malo je samostana obnovljeno po tadašnjim europskim arhitektonskim uzorima.⁸⁷ Pavlini nisu podizali samo crkve i samostanske komplekse, već i čitav niz profanih građevina. Tu su se našle žitnice, staje, mlinovi, kovačnice i druge gospodarske zgrade, gostionice, reprezentativne rezidencije i kuće u gradovima, na vlastitim vlastelinstvima kurije, a za nadglednike grade stambene zgrade. Od tih zgrada samostani su imali novčanu korist. One su po ukinuću reda rasprodane, propale ili pregrađivane te su

samim time malo istražene. Obnavljajući porušene crkve na njihovim srednjovjekovnim osnovama, pavlini su se trudili što više očuvati staro, zatečeno tkivo i tako su se profilirali kao svojevrsni konzervatori i čuvari baštine, što zapravo odgovara sedamnaestostoljetnoj težnji za održavanjem lokalne graditeljske tradicije.⁸⁸ Pleše i Karlo dijele pavlinske samostane u tri skupine, s obzirom na ono što ih je zadesilo nakon osmanskih razaranja.

Slika 3. Pokušaj rekonstrukcije samostana sv. Marije u Lepoglavi

⁸⁵ Horvat, Z., nav.dj., 1989., str 105-106

⁸⁶ Isto, str 97

⁸⁷ Tajana Pleše, Krešimir Karlo, "Monasterium Omnium Sanctorum de Ztreza Ordinis S. Pauli Primi Eremitae", u: *Opuscula archaeologica*, Vol. 33 No. 1, 2009., 183-206, str 187

⁸⁸ Đurđica Cvitanović, „Arhitektura pavlinskog reda u baroknom razdoblju“, u: *Kultura pavlina u Hrvatskoj: 1244-1786.: slikarstvo, kiparstvo, arhitektura, umjetnički obrt, književnost, glazba, prosvjeta, ljekarstvo, gospodarstvo*, katalog izložbe (Zagreb, Muzej za umjetnost i obrt, 12.5. – 31.10. 1989), (ur.) Đurđica Cvitanović, Vladimir Maleković, Jadranka Petričević, Zagreb: Muzej za umjetnost i obrt, 1989., 111-124, str 111

Prvu skupinu čine samostani koji su napušteni poslije razaranja (Streza, Bela Crkva), u drugoj skupini su samostani koji su dobili novu vojnu (Petrovac) ili profanu namjenu nakon što su ih pavlini napustili, dok su u trećoj skupini samostani koji su po povratku redovnika pregrađeni na srednjovjekovnim temeljima u novom stilu (Šenkovec, Kamensko) ili su nanovo izgrađeni obuhvativši prijašnju gradnju (Lepoglava) te su sačuvali originalnu funkciju.⁸⁹ Što se tiče pavlinskih pregradnji 17. stoljeća, izdvojili bismo pregradnju samostanske crkve sv. Marije u Lepoglavi. Nakon što je 1640. godine pregrađen samostan, od 1663. do 1676. godine produljena je i srednjovjekovna crkva kako bi bila jednake duljine kao novo samostansko krilo. Pri produljenju broda crkve pavlini su se profilirali kao poštovatelji tradicije, jer su u svodu ponovili oblike kasnogotičkog svoda srednjovjekovne crkve.⁹⁰ Pavlini su u gradnji svojih crkava vjerojatno angažirali graditelje iz Graza i Štajerske, a u XVIII. se stoljeću posebno ističu u odabiru baroknih, tad suvremenih, rješenja izgradnje crkava, s time da se tada više okreću gradnji manjih proštenjarskih crkava na ladanju jer su već dovršili svoje matične kuće. U tu skupinu se između ostalih ubrajaju kapela Majke Božje Koruške u Križevcima i kapela sv. Jeronima u Štrigovi⁹¹ te će o njima više riječi biti u sljedećim poglavljima.

⁸⁹ Pleše, Karlo, nav. dj., 2009., str 187

⁹⁰ Dubravka Botica, „Gotika u baroku. Problemi stila u arhitekturi 17. stoljeća na izabranim primjerima“, u: *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 28/2004., str. 114-125, str 117

⁹¹ Cvitanović, nav.dj., 1989., str 117-120

7. Kritički osvrt na literaturu o crkvi sv. Jeronima u Štrigovi

Josip Bedeković u literaturu 1752. godine uvodi crkvu svetog Jeronima u Štrigovi. Bedeković u XLIV. poglavlju knjige *Natale solum magni Ecclesiae doctoris Sancti Hieronymi in ruderibus Stridonis occultatum: probatorum nihilominus historicorum et geographicorum opinionibus, ac brevis Illyricanae chronologiae adjuncto erutum atque cum vita ejusdem purpurati Dalmatae* navodi pismo pape Nikole V., iz 1447. godine, u kojem odrješuje od grijeha one vjernike koji posjete crkvu sv. Jeronima u Štrigovi koju je neposredno prije dao sagraditi Mislav, grof Celjski i ban Slavonije.⁹² Na mjestu te crkve možda je „od najstarijih vremena“ bila crkva koja je srušena zbog zanemarivanja ili starosti, a na njenom mjestu podignuta je javna skulptura. Na mjestu skulpture sagrađena je 1447. godine spomenuta crkva za čiji posjet je papa Nikola V. podijelio oprost. Godine 1738. Međimurje je zadesio potres u kojem je crkva sv. Jeronima jako oštećena, pa se iste godine na temeljima stare počela graditi nova, barokna crkva čije je svetište bilo oslikano freskama Ivana krstitelja Rangera. Pobočni oltari, u trolisnom svetištu ili kako Bedeković to određuje: „oblika djeteline“ bili su posvećeni Blaženoj Djevici Mariji, po uzoru na Santa Mariu Maggiore, i sv. Ani. Glavni oltar sv. Jeronima daju podići vjernici 1745. godine, a 1748. godine on dobiva pozlatu koju financira Kristina, udovica Melkiora Bedekovića. Bedeković piše da je brod crkve bio pokriven opekom, presvođen, ožbukani i bijeli, a štrigovska je crkva „oduvijek bila slavna po pobožnosti naroda koji ju pohađa u velikom broju“.⁹³

Stoljeće i pol nakon Bedekovića, o crkvi sv. Jeronima 1895. godine piše Ferencz Gonczy. On ukratko ponavlja tezu da je Štrigova rodno mjesto sv. Jeronima kojem je posvećena crkva „s dva tornja“ pokraj koje je izgrađeni bivši pavlinski samostan, tada u vlasništvu Viktora Kneževića.⁹⁴

Rudolf Horvat 1907. godine piše da staru crkvu sv. Jeronima u Štrigovi daje o svom trošku izgraditi i bogato ukrasiti Fridrik Celjski. Crkva je bila gotova na jesen 1447. godine, a tim činom Celjski se učinio boljim u očima hrvatskog svećenstva.⁹⁵ U drugome izdanju knjige (1944.) Horvat dodaje da je kanonik Stjepan Kološvari vizitirao Štrigovu 8. studenog 1793. te je prilikom tog posjeta

⁹² Bedeković, nav.dj., 2017. [1752.], str 171

⁹³ Bedeković, nav. dj., 2017., str 277, 278

⁹⁴ Ferencz Gonczy, *Međimurje: ljudi, vjerovanja, običaji*. Čakovec, Chak, 1995. Preveo Ladislav Antauer, str 14

⁹⁵ Rudolf Horvat, *Povjest Medjumurja*. Varaždin, Tiskom St. pl. Platzera, 1907., str 98, 99

zapisao da pročelje crkve sv. Jeronima ima dva tornja s dva zvonika, a u unutrašnjosti je krasi šest oltara i orgulje.⁹⁶

Sredinom XX. stoljeća u stručnu povijesnoumjetničku literaturu, crkvu sv. Jeronima u Štrigovi uvodi Anđela Horvat. Ona u svojoj knjizi o međimurskim spomenicima o crkvi sv. Jeronima uglavnom ponavlja ono što je Bedeković već napisao, no ipak malo detaljnije opisuje karakteristike i oltare crkve. Ono što novo navodi je da se nakon ukinuća pavlinskog reda crkva sv. Jeronima priključila štrigovskoj župi, ali joj je pri tome oduzeta sva liturgijska oprema.⁹⁷ Nekoliko godina poslije, Anđela Horvat u knjizi *Barok u kontinentalnoj Hrvatskoj* uspoređuje pročelje crkve sv. Jeronima i crkve Maria-Trost u Grazu. Obje crkve bile su pavlinske. Horvat piše da crkvu sv. Jeronima vizitator Franjo Popović 1756. godine u tlocrtu uspoređuju sa sv. Petrom u Rimu, no ona smatra da je na štrigovsku crkvu mogla utjecati Santino-Solarijeva salzburška katedrala, koja je, preko Alpa, najčistija sjevernotalijanska kasna renesansa.⁹⁸ Ovdje Anđela Horvat ponovo donosi opis Rangerovog ciklusa apoteoze sv. Jeronima⁹⁹, a opisuje i atektonski retabl u obliku monstrance glavnog oltara sv. Jeronima.¹⁰⁰

Dragutin Feletar 1968. godine piše da Štrigova svojom specifičnošću, povijesnim bogatstvom i dobrim vinom privlači posjetitelje. U opisu crkve sv. Jeronima citira Anđelu Horvat iz 1956. godine. Za Rangerove freske piše da „djeluju neobično svježje, iako su stare preko 200 godina te vanrednim duhom za skladnost opčinjuju posjetioca“.¹⁰¹ Ubrzo Feletar, u suradnji s Tomislavom Đurićem, piše da je Štrigova „biser gornjeg Međimurja“. Autori tu navode da su prije pavlina u Štrigovi svoj samostan imali i cisterciti te da su u samoj crkvi pokopani neki članovi obitelji Knežević.¹⁰²

Đurđica Cvitanović 1985. godine smješta štrigovsku crkvu sv. Jeronima među rijetke centralne trolisne građevine u Hrvatskoj, a pavlini takvu grade i u Križevcima, no štrigovska je ipak monumentalnija. Ona utječe na gradnju kapele sv. Križa u mjestu Sveti Križ.¹⁰³ Cvitanović primjećuje

⁹⁶ Rudolf Horvat, *Poviest Međimurja*. Zagreb, Izdalo prosvjetno-poviestno društvo Hrvatski rukoljub, 1944., str 235, 236

⁹⁷ Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*. Zagreb, Konzervatorski zavod, 1956., str 102, 103

⁹⁸ Anđela Horvat, *Barok u kontinentalnoj Hrvatskoj*. Zagreb, Sveučilišna naklada Liber, 1982., str 39

⁹⁹ Horvat A., nav. dj., 1982., str 141

¹⁰⁰ Isto, str 224

¹⁰¹ Feletar, nav.dj., 1968., str 106, 107

¹⁰² Đurić, Feletar, nav.dj., 1981. [1971.], str 125, 126

¹⁰³ Cvitanović, nav.dj., 1985., str 109

i da je kupola nad križištem štrigovske crkve izoliran takav primjer talijanskog utjecaja u Međimurju.¹⁰⁴

Kultura pavlina u Hrvatskoj 1244-1786 naziv je izložbe održane u Muzeju za umjetnost i obrt 1989. godine, u čijem se katalogu o crkva sv. Jeronima u Štrigovi piše u različitim kontekstima. Milan Kruhek donosi povijesno-topografski pregled hrvatskih pavlinskih samostana i kontekstu kojeg piše da se puno ulaže u obnovu crkve sv. Jeronima u Štrigovi. Đurđica Cvitanović ukratko opisuje štrigovsku crkvu te uz njezin tlocrt donosi i njen presjek, Marija Mirković 1989. godine navodi karakteristike Rangerova slikarstva i specifičnosti koje je naslikao u Štrigovi, dok Doris Baričević opisuje glavni oltar crkve sv. Jeronima.¹⁰⁵

U novije doba Vladimir Kalšan u svojim knjigama o Međimurju navodi da je Fridrik Celjski štrigovsku crkvu predao redovnicima benediktincima-glagoljašima, a da ona dolazi u posjed pavlina 1644. godine.¹⁰⁶ Početkom 19. stoljeća bivša pavlinska imanja posjeduje obitelj Knežević.¹⁰⁷

Crkva sv. Jeronima u Štrigovi bila je 2009. godine tema diplomskog rada Andree Panić, a Katarina Horvat-Levaj¹⁰⁸ i Dubravka Botica¹⁰⁹ 2015. godine o njoj pišu u kontekstu crkava s trolisnim svetištem. Bedekovićev *Natale solum...* 2017. godine dobiva svoj prijevod na hrvatski.

¹⁰⁴ Isto, str 114

¹⁰⁵ *Kultura pavlina u Hrvatskoj, 1244.-1786.*, str 88, 120, 153, 198

¹⁰⁶ Kalšan, nav.dj., 2003., str 228

¹⁰⁷ Kalšan, nav.dj., 2006., str197

¹⁰⁸ Katarina Horvat-Levaj, *Barokna arhitektura*, Zagreb, Naklada Ljevak, 2015., str 213-253

¹⁰⁹ Dubravka Botica, *Barokne četverolisne crkve u sjeverozapadnoj Hrvatskoj*, Zagreb, Školska knjiga, 2015.

8. Crkva sv. Jeronima u Štrigovi

8.1. Povijest crkve sv. Jeronima u Štrigovi od prve do današnje crkve

Pavlin Josip Bedeković prvi, dakle, već sredinom XVIII. stoljeća donosi podatke o crkvi sv. Jeronima u Štrigovi. U knjizi *Natele solum...* navodi da crkvu sv. Jeronima daje izgraditi Mislav (Fridrich) Celjski, no daje i naslutiti da je na tome mjestu prije bila nekakva druga građevina. Bedeković spominje drvenu gredu koja je podupirala strop atrija ili trijema crkve, a na kojoj su bile urezane riječi: *Hic natus est S. Hieronymus Ecclesiae Doctor* (Ovdje je rođen sv. Jeronim, crkveni učitelj), te se stoga pita o starosti te grede. Navodi tvrdnje prečasnog Gabriela Bistričkog koji spominje vestibul ili trijem, vezan uz crkvu sv. Jeronima, koji mu je izgledao starije od crkve koju je dao izgraditi Fridrich Celjski i to zbog svog lošeg stanja (klimavost, crvotočina) te zbog na gredi urezanog natpisa koji govori o mjestu rođenja sv. Jeronima.¹¹⁰ Nadalje, Bedeković navodi kako je 1738. godine, pri obnovi crkve nakon potresa, dao da se brežuljak na kojem se nalazi crkva malo izravna kako bi za novu crkvu bilo više prostora. Pri tome ravanjanju pronađeno je sljedeće: četverokutni zid i čitav niz kostiju i hrastovih grobova, što sve upućuje na to da je prije crkve Celjskih tu bio ili visoki stup s kipom ili ranokršćanska crkva ili oboje, jer ukopa ne bi bilo da to mjesto nije otprije sveto. Bedekovićeva teorija je da je na mjestu današnje crkve „od najstarijih vremena bila crkva“ koja je zbog starosti ili nebrige porušena, a na mjestu te crkve postavljen je kip koji je također srušen. Na mjestu porušenog kipa izgrađena je opet drvena crkva, koju su Celjski zbog potresa 1448. godine srušili i izgradili novu crkvu „u obliku djeteline“ koju su dali „nekim glagoljašima“.¹¹¹ Bedekovićeve navode o grobovima s kostima potvrđuju istraživanja koja provodi Hrvatski restauratorski zavod, a navode se u Izvješčaju u konzervatorsko-restauratorskim radovima u svetištu crkve od 2001. do 2007. godine gdje Ivan Srša navodi da se vjerojatno radilo o masovnoj grobnici kršćanskih vojnika stradalih tijekom neke velike bitke u Štrigovi.¹¹²

No, da se vratimo na Fridricha Celjskog i crkvu koju on daje izgraditi 1447. godine. Srša navodi da Fridrich Celjski crkvu daje graditi i prije, za vrijeme pontifikata pape Eugena IV., jer mu nasljednik, papa Nikola V. već 10. studenog 1447. godine piše povelju u kojoj obećava oprost i razne milosti svim hodočasniciima koji će pohoditi crkvu sv. Jeronima u Štrigovi.¹¹³ Izgradnjom te crkve, grof

¹¹⁰ Bedeković, nav. dj., 2017., str 275

¹¹¹ Isto, str 276, 277

¹¹² Hrvatski restauratorski zavod, Štrigova, crkva sv. Jeronima, Izvješčaj u konzervatorsko-restauratorskim radovima u svetištu crkve od 2001. do 2007. godine, Zagreb, 2008., str 22

¹¹³ Srša, nav.dj., 2017., str 91

Celjski postaje draži hrvatskom svećenstvu, što mu je puno značilo s obzirom na to da je s mađarskom obitelji Hunjadi i mnogim hrvatskim velikašima bio u lošim odnosima. Crkvi sv. Jeronima Fridrich Celjski daje za uzdržavanje mnoge posjede i prava, a liturgiju su u njoj držali benediktinci-glagoljaši.¹¹⁴

Za vrijeme protestanta Jurja IV. Zrinskog ni štrigovska crkva nije bila pošteđena. On je ukinuo rad benediktinskog samostana 1570. godine,¹¹⁵ a sama crkva je tada bila oštećena.¹¹⁶ Unuk Jurja IV. Zrinskog, grof Petar Zrinski, pobrinuo se da se crkva sv. Jeronima temeljito obnovi te ju je predao šenkovečkim pavlinima, no to nije prošlo tako lako. Nikola Zrinski, Petrov brat, tome se usprotivio te ponovno 1650. godine stavio štrigovsku crkvu pod svoju ovlast, ipak nekoliko godina kasnije doživio je svojevrсно prosvjetljenje te je ipak sve vratio pavlinima, a oni su na posjed crkve sv. Jeronima došli 1665. godine.¹¹⁷ Nekoliko godina kasnije crkva ima nekoliko kmetova, oranice, tri vinograda i druga zemljišta kako bi se mogla održavati.¹¹⁸

Godine 1738. Međimurje je zadesio veliki potres u kojem su mnoge građevine bile oštećene, a među njima se zbog dotrajalosti našla i crkva sv. Jeronima u Štrigovi. Obnovi crkve pavlini su prionuli iste te godine počevši sa snižavanjem razine terena, jer je nova crkva, iako građena na temeljima starije, ipak trebala biti nešto veća,¹¹⁹ a obnova je bila moguća zbog velikodušnih donacija međimurskog plemstva i svećeništva.¹²⁰ Anđela Horvat navodi da izgradnja crkve sv. Jeronima označava početak velike građevinske djelatnosti u Međimurju koja traje do 1758. godine,¹²¹ a i u jugoistočnim dijelovima Habsburške Monarhije, kojoj je Hrvatska pripadala. To je razdoblje zbog mnogih narudžbi sakralne arhitekture nazvano razdobljem „kasnobaroknog procvata“.¹²² Neke od dvanaest novoizgrađenih crkava od 1738. do 1758. godine u Međimurju kasnije su postale župne crkve. Nova štrigovska crkva sv. Jeronima koja se gradila do 1749. godine jednobrodna je građevina trolisnog zaključka.¹²³ Iznad svetišta je kupola položena na oktogonalni tambur, a zabatno pročelje

¹¹⁴ Kalšan, nav.dj., 2003., str 228. O benediktincima u Štrigovi nema puno zapisa.

¹¹⁵ Isto, str 228

¹¹⁶ Horvat, nav.dj., 1956., str 102

¹¹⁷ Bedeković, nav.dj., 2017., str 277

¹¹⁸ Arhiv HRZ, Odjel za zidno slikarstvo i mozaik, dosje 1405/, god. 2008. Štrigova, crkva sv. Jeronima, 1. "Izveštaj o konzervatorsko-restauratorskim radovima u svetištu crkve od 2001. do 2007. godine", str 23

¹¹⁹ Srša, nav.dj., 2017., str 91

¹²⁰ Kalšan, nav.dj., 2006., str 168

¹²¹ Horvat, nav.dj., 1956., str 102

¹²² Botica, nav.dj., 2015., str 32

¹²³ O samom trolisnom zaključku više će riječi biti u sljedećim poglavljima

flankirano je zvonnicima s obje strane.¹²⁴ Po uzoru na crkvu sv. Jeronima, u međimurskom sv. Križu se 1746. godine gradi istoimena jednobrodna kapela trolisnog svetišta ograđena jednostavnim cinktorom.¹²⁵ Te dvije crkve, iako sv. Križ u skromnijem izdanju, čine jedine međimurske crkve s trolisnim zaključkom. Crkva sv. Jeronima u Štrigovi zajedno s crkvom sv. Roka u Draškovcu čine jedine crkve s dva zvonika u Međimurju, stoga je evidentno kako je crkva sv. Jeronima zaista po mnogočemu jedinstvena građevina. Svetište crkve sv. Jeronima bilo je izgrađeno 1744. godine pa ga je tada Ivan Krstitelj Ranger oslikao, a iste te godine zahvaljujući donacijama župljana podignut je i glavni oltar sv. Jeronima u obliku monstrance. Uz južni zvonik crkve dograđena je 1750. godine jednokatna rezidencija rastvorena arkadama za štrigovske pavline.¹²⁶ Vizitator Franjo Popović 1756. godine uspoređuje tlocrt crkve s crkvom sv. Petra u Rimu te navodi da se u crkvi nalazi tri oltara, glavni oltar sv. Jeronima, oltar sv. Ane i oltar sv. Marije. Zvona zvonika crkve sv. Jeronima, majstora Martina Feltla, oblikovana su 1772. godine u Grazu.¹²⁷ Ukinućem pavlinskog reda dekretom cara Josipa II., štrigovsku je crkvu, kao i druga samostanska prava i dobra, preuzela Kraljevska komora koja 1802. godine te posjede prodaje barunima Kneževićima. Oni su podijelili nekadašnje međimurske pavlinske posjede, pa tako Ivan postaje vlasnik Štrigove, a njegov potomak, baron Viktor Knežević, umire u Štrigovi 1924. godine bez nasljednika.¹²⁸

U popisu inventara pavlinske štrigovske rezidencije 1782. godine bilježi se kuhinja sa smočnicom, blagovaonica, nekoliko soba za stanovanje, staja, podrum i suša. Što se tiče popisa crkvene imovine, tu su spadali glavni oltar, oltari sv. Benedikta, sv. Sebastijana i sv. Vida, orgulje, propovjedaonica, 4 zvona i drugo. Crkva sv. Jeronima od 1808. godine spada pod župu sv. Marije Magdalene u Štrigovi, a vizitacija iz 1846. godine donosi zapise o tome da je ona bila konzervirana i restaurirana.¹²⁹ Tijekom XX. stoljeća crkva sv. Jeronima često je bila predmetom konzervatorskih i restauratorskih radova. Puno problema u crkvi je nastalo zbog vlage. Zub vremena i stradanja u Drugom svjetskom ratu crkvu su dovela do lošeg stanja, no proglašenje crkve sv. Jeronima 1955. godine spomenikom kulture trebalo je značiti veću brigu o njoj. Radovi na vanjštini i unutrašnjosti crkve su sustavni i u XXI. stoljeću,¹³⁰

¹²⁴ Horvat, nav.dj., 1956., str 102

¹²⁵ Isto, str 103. Valja napomenuti kako Anđela Horvat u vrijeme pisanja jednostavni zidani cinktor vidi. On u međuvremenu srušen da bi se ponovo izgradio 2018. godine

¹²⁶ Cvitanović, nav.dj., 1989., str 122

¹²⁷ Isto, str 102, 103

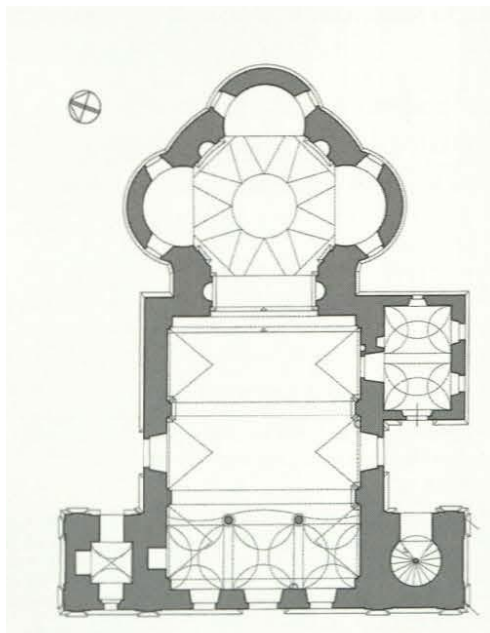
¹²⁸ Kalšan, nav.dj., 2003., str 240

¹²⁹ Arhiv HRZ, Odjel za zidno slikarstvo i mozaik, dosje 1405/, god. 2008. Štrigova, crkva sv. Jeronima, 1. "Izvještaj o konzervatorsko-restauratorskim radovima u svetištu crkve od 2001. do 2007. godine", str 29, 30

¹³⁰ Panić, nav.dj., 2009, str 46-56

a Turistička zajednica općine Štrigova brine u o tome da brežuljak na kojem se nalazi crkva bude čist i da ne zaklanja pogled na samu crkvu. Bivša pavlinska rezidencija dograđena uz crkvu danas je u privatnom vlasništvu, a u njoj je čak i probijena garaža za automobil.

8.2. Analiza današnjeg arhitektonskog stanja crkve sv. Jeronima u Štrigovi

Slika 4. Tlocrt crkve sv. Jeronima u Štrigovi

Slika 5. Pročelje crkve sv. Jeronima u Štrigovi

Crkva sv. Jeronima nalazi se na brežuljku u Štrigovi. Do nje se dolazi strmim stepenicama ili uskim okolnim prilaznim putem kojim može istovremeno samo jedan automobil, a kojim se dolazi do bivše pavlinske rezidencije koja je danas u privatnom vlasništvu. Svetište crkve je orijentirano na sjeveroistok, a pročelje na sjeverozapad. Na tlocrtu (Slika 4.) može se iščitati da je uz pročelje ove longitudinalne, jednobrodne crkve prislonjen po jedan zvonik sa svake strane, a uz istočni zid lađe sagrađena je sakristija. Prostor svetišta crkve kao da je odvojen od lađe prolazom užim od širine lađe i dvjema stepenicama te se dobiva dojam da je svetište zapravo zasebna četverostrana građevina kojoj je na četvrtoj strani prigraden brod crkve. U tlocrtu svetišta se očitava oktagon kraćih dijagonalnih stranica kojem su priključene tri polukružne konhe. Crkva ima nekoliko ulaza: ulaz na glavnom pročelju, ulaz u kor i istočni zvonik s njegove stražnje strane, ulaz u zapadni zvonik s njegove stražnje strane, po jedan ulaz na sredini lađe te ulaz u sakristiju s kojeg se može ući u brod crkve. Brod čine tri traveja, svođen je bačvastim svodom sa susvodnicama. Pri travej čini kor koji nose masivni toskanski stupovi spojeni lukovima i dijele dio ispod kora na tri dijela svođena češkom kapom. Traveji su odvojeni udvojenim pilastrima.

Glavno pročelje crkve sv. Jeronima (Slika 5.) je valovito zabatno zaključeno te nema gotovo nikakvih artikulacija, no velebnost se ipak postiže oslikom koji prikazuje sv. Jeronima kao kardinala. Pročelje se može podijeliti u dva horizontalna djela odvojena vijencem, a visina donjeg dijela odgovara visini prizemlja zvonika. Na sredini donjeg dijela pročelja nalazi se glavni portal, polukružno zaključen iznad kojeg je pravokutna ploča s dvostrukim kronogramom, koja govori o gradnji crkve između 1738. i 1749. godine.¹³¹ Portal flankiraju dva pravokutna, uspravno položena prozorska otvora čiji okviri su naglašeni crvenom bojom. Sredinom gornje zone pročelja, u osi s glavnim portalom, nalazi se uspravno položen pravokutni prozor s naglašenim crvenim okvirima koji je flankiran polukružnim nišama. Između niša i prozora naslikani su ovalni medaljoni: na jednom je bijelo-crveno šahovsko polje, a na drugom dva lava podignuta na stražnje noge koji drže palmu iznad koje je golubica – pavlinski grb. U istoj osi glavnog portala i prozora prema vrhu pročelja nalazi se oslik s prikazom sv. Jeronima koji je flankiran s prozorskim otvorima u obliku srca okvira naglašenog crvenom bojom. Zvonici su podijeljeni na četiri jednaka djela na sredini kojih se sa sve četiri strane nalaze uspravni pravokutni ili polukružno zaključeni prozorski otvori, čija veličina se povećava s visinom kata. Rubni dijelovi zvonika čine plitke lezene koje su obojane bijelom bojom. Također i vijenac koji ga odjeljuje na četiri dijela sa svake su strane obojani u bijelu boju kao i okviri prozorskih otvora. Ostatak zvonika je pofarban žutom koja će se provlačiti kao lajtmotiv detalja crkve. Četvrti kat zvonika završava složenim gređem ispod strehe na kojem je istaknuta godina završetka gradnje zvonika, 1761., a na vrhu zvonika su barokne kape.

Južni zvonik je spojen s pavlinskom rezidencijom koja je pri spoju prošupljena i čini prolaz kojim se može doći do sakristije. Između sakristije i zvonika su polukružno zaključena vrata, istaknuta rustikom iznad kojih je veliki uspravno položen pravokutni prozor okvira istaknutog žutom bojom. Ulazna vrata sakristije su ravno zaključena i istaknuta kamenim obrubom. Na bočnoj strani sakristije su dva pravokutna, uspravno položena prozora srednje veličine s žutim obrubom, a žuti obrub se provlači i rubnim bočnim stranama sakristije te je i ispod strehe. Krov sakristije je jednoslivni i niži je od dvoslivnog krova crkve. Stražnji dio crkve čini igra konveksno-konkavnih oblika tri apside jednakih veličina koje imaju na sredini mali okrugli prozor s žutim obrubom (Slika 6.). Na rubnim dijelovima apsida su sa svake strane veći pravokutni uspravno položeni prozori, s time da na srednjoj apsidi fali sjeverni prozor. Ispod strehe apsida je žuto istaknuti obrub. Iznad apsida izvire velika izvana

¹³¹ Prijepis kronograma

oktogonalna kupola. Na pet od osam strana oktogona su manji pravokutno položeni prozori, a ispod strehe se ponovno javlja motiv žutog obruba koji se proteže sve do sjevernog zvonika crkve. Na sjevernoj strani crkve su dva velika pravokutna uspravna prozora sa žutim obrubom te vrata koja su identična onima s južne strane na istoj poziciji. Stražnji dio zvonika je probijen polukružno zaključenim portalom, no rub je ovaj put istaknut bijelom bojom, budući da je cijeli zvonik žuti. Sve strane crkve, osim pročelne, ostavljaju dojam dotrajalosti i nebrige. Uočljiv je utjecaj atmosferilija, žbuka na mnogim dijelovima otpada, a zelene alge se vide u podnožju crkve (Slika 7.).

Ulaskom u crkvu pred nama se otvara bogato oslikan barokni prostor (Slika 8.). Pogled nas vuče prema trijumfalnom luku na kojem je sa svake strane po jedna niša, središnjoj apsidi i glavnom oltaru, dok se bočne apside ne vide. Brod je podijeljen na tri traveja, svođen je bačvastim svodom sa susvodnicama. Traveji su odvojeni udvojenim pilastrima toskanskog reda koji su smješteni na povišenim bazama, a na pilastre sjedaju pojasnice svoda. Pilastru su iluzionistički oslikani tako da oponašaju bijeli mramor na samom pilastru i crveno žuti mramor na bazi i gređu. Na tijelu pilastra su još oslikane i iluzionirane kanelire. Gređe kontinuiraju od zadnjeg pilastra traveja po cijelom prostoru svetišta, a svetište je za dvije stepenice povišeno i tako dodatno odvojeno od ostatka crkve. Na sredini

Slika 6. Pogled na trolisnu apsidu, tambur i južni zvonik crkve sv. Jeronima

Slika 7. Pogled na trolisnu apsidu i sjeverni zvonik crkve sv. Jeronima

svetišta postavljena je drvena oltarna menza, a u svakoj od apsida je po još jedna betonska oltarna menza, dodatno povišena na stepenici. Na spoju lađe i svetišta su niše u kojima je smješten kip. Kada se u svetištu pogled usmjeri prema svodu (Slika 9.) uočava se kupola na oktagonalmom tamburu s osam susvodnica i osam prozorskih otvora, s time da je troje prozorskih otvora zapravo „lažno“ jer se na tome dijelu svod spaja s krovom crkve. Propovjedaonica se nalazi na pilastru između drugog i trećeg traveja s južne strane crkve gledajući od ulaza. Do nje se dolazi prilaznim stubama prislonjenim na lađu broda. Ograda kora je ravna, betonska, a dojam joj malo podiže konveksno-konkavna horizontalna ritmična igra. Oslík crkve je vrlo raskošan te se njime naglašava raščlamba prostora (o osliku općenito detaljnije u sljedećem poglavlju). Ranger freskama u svetištu dodatno naglašava primjerice gređe i niše, koje oslikava tako da se čini da je od crvenog kamena sa žutim žilama, pojasnice u kupoli, u koje smješta bogato artikulirane stupove koji se šire prema središtu kupole, susvodnice, koje oslikava medaljonima i girlandama, niše koje, flankira iluzioniranim pilastrima oslikanima tako da se čini da su od bijelog kamena sa zlatnim kapitelima. On, dakle, pokušava oslikom još više raščlaniti prostor svetišta, no sve se to dobro uklapa i doprinosi raskoši svetišta. Brod crkve je do prije dvadesetak godina bio bijeli, a oslik arhitektonske raščlambe koji vidimo danas bojama odgovara onome u svetištu (bijeli pilastri, crveno gređe). Oslíkom u brodu je dodatno naglašena podjela na traveje u pojasnicama te crvenim obrubom pri brodu koji je bojom jednak boji gređa. Na svodu i susvodnicama je naslikana iluzionirana bijela štukatura s *rocailleom*, volutama i anđelima. Ovaj (po godinama) suvremeni oslik u brodu dodatno naglašava stvarnu arhitektonsku artikulaciju, no na svodu prevladava naslikana, a ne stvarna atrikulacija, ali ipak bismo rekli da naslikana artikulacija uvjerljivo preuzima ulogu raščlambe prostora.

8.3. Opis inventara i oslika crkve sv. Jeronima u Štrigovi

Crkva sv. Jeronima je krajem XVIII. stoljeća imala čak šest oltara i orgulje, no taj se broj oltara 1940. godine smanjio pa Artur Schneider popisuje samo glavni oltar i oltar sv. Sebastijana te propovjedaonicu.¹³² Danas kada posjećujemo ovu štrigovsku crkvu, inventar koji nalazimo je: ispovjedaonica, propovjedaonica, ambon, drveni oltar i dva žbukana oltara, sedam kipova u nišama (u svetištu su to kipovi crkvenih otaca Ambrozija, Augustina, Jeronima i Grgura Velikog)¹³³. Retabl glavnog oltara se restaurira. Ispovjedaonica je smještena ispod kora, uza zid s lijeve strane, drvena je

¹³² Artur Schneider, "Popisivanje i fotografsko snimanje umjetničkih spomenika godine 1940.", u: *Ljetopis Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* 53. Zagreb, 1940., 176-184, str 183

¹³³ Panić, nav.dj., 2009., str 27

te ima zatvoreni prostor za svećenika i s lijeve i desne strane malo više od njenog podnožja kose daske za klečanje i ispovijedanje vjernika.

Orgulje su, tradicionalno, smještene u pjevalištu crkve. To su male, devetnaestostoljetne orgulje, koje imaju osam registara te po jednu pedal i manulu. Njihov autor je varaždinac Gotard Steiner.¹³⁴ Propovjedaonica je u vizitacijama iz 1756. godine zabilježena kao nebojana što nas tjera da pretpostavimo da je nedavno bila postavljena. Ona je drvena, danas je iluzionirano obojana tako da se zapravo čini da je od smeđeg i sivog kamena. Prilazne stepenice koje vode do govornice su jednokrake i okrenute ka svetištu. Raščlamba je ostvarena volutama i *rocailleom*, a na tjemenu govornice su skulpture janjeta na knjizi sa sedam pečata, skulptura sv. Marije i skulptura sv. Ivana. Na spoju prilaznih stepenica i govornice je ruka s raspelom. Baldahin je postavljen na gređu pilastra te oblikom odgovara obliku govornice. Na njemu su prikazani: bijela golubica, pravokutni postament s dvije glave kerubina te anđeo koji je raširio ruke, a iza njegovih leđa je kartuša s Kristovim monogramom.¹³⁵ Ambon i drveni oltar su novijeg datuma, a žbukani bočni oltari se sastoje od stepenice, stipesa u obliku dva masivna bijela pravokutna bočna stupa koji nose oltarnu menzu. Središnja apsida namijenjena je prihvatu glavnog oltara pa je njezin stipes nešto bogatije ukrašen. Na mjestu retabla koje je danas

Slika 8. Pogled s ulaza na unutrašnjost crkve sv. Jeronima

Slika 9. Pogled na oslik tambura i kupole crkve sv. Jeronima

¹³⁴ Isto, str 33

¹³⁵ Isto, str 31-32

prazno prije restauracije je stajao, a i nakon restauracije će stajati oltar sv. Jeronima. On je jedan od rijetkih primjeraka atektonskog oltara oblika monstrance u sjeverozapadnoj Hrvatskoj. Oltar je donirao neki hrvatski plemić, a njegovo bojanje i pozlatu je financirala Kristina Sibrik. Ivan Krstitelj Ranger je za Bedekovićev *Natale solum...* izradio grafiku s prikazom oltara zbog njegove posebnosti. Središnji dio oltara čini lik sv. Jeronima odjeven u kardinalsku odjeću, okružen s devetnaest snopova zlatnih zraka. Po tim zrakama, a oko sv. Jeronima su razmješteni snopovi oblaka na kojima se pak smještaju anđelčići u sjedećem ili klečećem položaju. Oni nose attribute sv. Jeronima ili pak ispisane svitke, a na vrhu je anđeo koji nosi kardinalski šešir kojim se tako upotpunjuje svečev kardinalski izgled. Do svečevih nogu leži po jedan lav sa svake strane. Lavovi su pavlinski, ali i atributi sv. Jeronima, pa ne čudi što su i oni dobili svoje mjesto na ovom oltaru.¹³⁶ Ispod nogu sv. Jeronima je tabernakul s tri niše i reljefnim scenama koje bočno prikazuju Davida ili Danijela s lavom te Kaleba i Jošuu koji nose grozd obilja. U središnjoj niši se nalazi raspelo.¹³⁷ Kipovi koji se nalaze u nišama su sv. Grgur, sv. Augustin, sv. Ambrozije, sv. Jeronim, sv. Sebastijan, sv. Vid te sv. Ana s malom Marijom. Prva četvorica kipova, oni crkvenih otaca se nalaze u svetištu crkve, kip sv. Sebastijana je u niši sjevernog zida drugog traveja crkve. Navedeni kipovi su svi redom djela polovice XVIII. stoljeća, dok su kipovi sv. Vida i sv. Ane s malom Marijom djela tirolske radionice s početka XX. stoljeća. Kipovi tirolske radionice se nalaze u kasnije probijenim nišama na trijumfalnom luku koje gledaju prema lađi crkve.¹³⁸

Pišući o crkvi sv. Jeronima u Štrigovi, autori su najčešće naglašavali vrijednost freski koje krase svetište ove crkve, a čiji je autor najznačajniji pavlinski slikar Ivan Krstitelj Ranger. Taj brat laik rođen je 1700. godine u Tirolu, a umro u Lepoglavi 1753. godine. Važne karakteristike Rangerovog slikarskog izraza su majstorska iluzionirana arhitektura spojena s figuralnim iluzionizmom te teološki potkrepljen ikonografski program. U slikanju arhitekture oslanja se na grafičke predloške Andree Pozza, a njegov kolorit sastojao se od istančanih plavih, crvenih i žutih tonova sa zelenkastom puti tijela, naglašenih bjeloočnica. Likovi koje je oblikovao bili su dinamični, pokretni s raskošnom draperijom. Ranger je svoj slikani trag ostavio u mnogim pavlinskim crkvama (Gorica, Lepoglava, Olimje, Štrigova, Remete), ali i crkvama drugih redova (npr. u franjevačkim crkvama u Krapini i

¹³⁶ Doris Baričević, "Kiparstvo u pavlinskim crkvama u doba baroka", u: *Kultura pavlina u Hrvatskoj: 1244-1786.: slikarstvo, kiparstvo, arhitektura, umjetnički obrt, književnost, glazba, prosvjeta, ljekarstvo, gospodarstvo*, katalog izložbe (Zagreb, Muzej za umjetnost i obrt, 12.5. – 31.10. 1989), (ur.) Đurđica Cvitanović, Vladimir Maleković, Jadranka Petričević, Zagreb: Muzej za umjetnost i obrt, 1989., 183-221, str 196, 198

¹³⁷ URL: http://www.ik-ranger.net/czvet_szveteh/007.php (16.5.2019.)

¹³⁸ Panić, nav.dj., 2009., str 28-31

Varaždinu).¹³⁹ Ranger oslikava svetište crkve sv. Jeronima u Štrigovi od 1744. do 1749. godine. Likove i scene oslikava tehnikom *a fresco*, a velike monokromne plohe tehnikom *a secco*. Donje zone svetište Ranger je oslikao iluzioniranim mramorom i pilastrima sa zlatnim kapitelima.¹⁴⁰ Središnja apsida služila je za prihvat oltara sv. Jeronima pa su s bočnih strana apsida naslikani prethodnici pavlina, pustinjaci sv. Antun Opat i sv. Pavao Pustinjak, a u njezinom svodu je naslikano Presveto Trojstvo u nebeskoj slavi s anđelima. Sjeverna apsida posvećena je sv. Mariji pa je u njezinom središnjem dijelu prikazana njena ikona iz crkve santa Maria Maggiore, a na bočnim stranama apsida prikazani su Elizabeta i Zaharija. Južna apsida posvećena je sv. Ani pa je u njezinom središnjem dijelu oslik koji prikazuje Anu koja malu Mariju uči moliti, dok ih Joakim nadgleda. Na bočnim stranama naslikani su Ivan Krstitelj i sv. Josip. U zoni ispod tambura kupole naslikani su evanđelisti s pripadajućim im atributima. Sa strane trijumfnog luka su sv. Luka i vol te sv. Marko i lav, a sa suprotne strane su sv. Matej s anđelom i sv. Ivan s orlom. Pri vrhu svake apsida te pri vrhu trijumfnog luka Ranger je smjestio kratke natpise, inače rijetke u njegovom opusu. Tambur kupole Ranger je predodredio za slikanje povorke sv. Jeronima. Povorku predvode anđeli i Vjera, Ufanje i Ljubav, tri kršćanske kreposti, zatim su ponovo anđeli koji ovaj put nose pavlinski i hrvatski grb na štitu te anđeli s različitim atributima koji se odnose na sv. Jeronima. On je smješten točno iznad istoimenog oltara sv. Jeronima, prikazan je u kolima koja dva lava vuku, a uz koja su naslikani razni motivi. Sa suprotne strane tambura Ranger je naslikao crkvu santa Maria Maggiore u kojoj je sv. Jeronim pokopan. Pojasnice i susvodnice kupole oslikane su girlandama, medaljonima i iluzioniranim stupovima koji kao da podupiru središnji medaljon. Tri zatvorene prozorske niše oslikane su anđelima. Središnji kružni medaljon prikazuje ženu u bijeloj haljini s modrim plaštem, okruženu ovalnim ogledalom, plamičcima te drugim simbolima koji ističu njenu bezgrješnost.

Lađa crkve sv. Jeronima do devedesetih je godina XX. stoljeća bila bijela površina, no po narudžbi tadašnjeg štrigovskog svećenika ona je oslikana. Autorica tog oslika je akademska slikarica iz Varaždina Snježana Inkret koja je radila i još uvijek radi na obnovama i restauratorskim radovima po cijeloj Hrvatskoj. U štrigovskoj crkvi sv. Jeronima njezin rad temeljio se na imitaciji načina slikanja Ivana Krstitelja Rangera kako bi svetište i ostatak crkve činili jedinstvenu oslikanu cjelinu. Tako je brod oslikan neutralnom bež bojom s pilastrima iluzioniranih kanelira čiji oslik oponaša bijeli mramor i gređem u narančasto-crvenoj imitaciji kamena. Iznad gređa trijumfnog luka su raznorazni

¹³⁹ Mirković, nav. dj., 1989., str 133, 153, 154

¹⁴⁰ Dio donjih zona danas je nakon restauracija ostavljeno u bijeloj boji

medaljoni, a svod je oslikan tako da je na sredini svakog traveja u medaljonu prikazan biblijski prizor. Konzervatorski odjel u Varaždinu, koji već dugi niz godina brine o očuvanju crkve i njezinog oslika, nije se složio s prijedlogom oslikavanja bijelih površina, no unatoč njihovim sugestijama i savjetima crkva je ipak oslikana. Taj pokušaj oponašanja velikog Rangera nije naišao na odobravanje struke, a s druge strane u literaturi nije valoriziran od te iste struke.¹⁴¹

9. Longitudinalne crkve s trolisnim svetištem

Jugoistočni dio Habsburške Monarhije doživljava u prvoj polovici XVIII. stoljeća razdoblje povoljnijih uvjeta života i snažne obnove, što je pratilo i povećanje broja stanovnika te nagli porast graditeljske aktivnosti. „Obnavljale su se dotrajale te gradile nove crkve, a zbog snažne katoličke obnove, sakralna se arhitektura podizala mnogo češće nego profana...“¹⁴² Takvo se razdoblje na jugoistoku Monarhije nazivalo razdobljem „kasnobaroknog procvata“, a trajalo je od 1730-ih do 1750-ih, kada u drugim dijelovima Monarhije gradnja već zamire. Longitudinalne crkve s trolisnim svetištem u Štajerskoj i Hrvatskoj otvaraju to razdoblje, a često ih podižu pavlini. Karakteristika sakralne arhitekture tog kasnobaroknog procvata je raznolikost tlocrtnih rješenja koja nam zajednički pružaju pluralističku sliku toga doba.¹⁴³ No, trolisno svetište nije kasnobarokna invencija, već bi se moglo reći da je taj tlocrtni oblik doživio kasnobarokni *revival*. Naime, longitudinalne trolisne crkve nalazimo u srednjem vijeku, od XI. do XIII. stoljeća primjerice u crkvi S. Maria im Kapitol te u crkvi sv. Martina u Kölnu i u renesansi u crkvi S. Maria delle Grazie u Milanu čiji je autor Bramante s kraja XV. stoljeća te u crkvi iz 1570-ih, Il Redentore, čiji je autor Palladio.¹⁴⁴ Crkve s trolisnim svetištem česta su i karakteristična pojava u devetostoljetnoj Dalmaciji. Trolisno svetište tamo nalazimo primjerice u crkvi sv. Spasa na vrelu Cetine te na crkvi u Lopuškoj Glavici kod Knina. I oko 1100. godine se u Dalmaciji grade crkvice s trolisnim svetištem (npr. crkvice sv. Nikole kraj Nina, crkvice sv. Krševana na Krku).¹⁴⁵ Trolisna rješenja crkava zapravo su preinaka tlocrta grčkog križa, pri čemu zaključak crkve čine tri strane grčkog križa zaobljenih apsida, a četvrtu stranu čini longitudinalni brod umjesto četvrtog jednakog kraka.¹⁴⁶ Valjalo bi napomenuti da križni tlocrt koji se širi srednjom Europom u baroknom razdoblju može imati dva različita uzora. Rimski uzor temelji se na kupoli na

¹⁴¹ Opis oslika svetišta te podatci o osliku lađe prema: Panić, nav.dj., 2009., 36-45

¹⁴² Botica, nav.dj., 2015., str 32

¹⁴³ Isto, str 32

¹⁴⁴ Isto, str 101

¹⁴⁵ Arhiv HRZ, Odjel za zidno slikarstvo i mozaik, dosje 1405/, god. 2008. Štrigova, crkva sv. Jeronima, 1. “Izvještaj o konzervatorsko-restauratorskim radovima u svetištu crkve od 2001. do 2007. godine”, str 25

¹⁴⁶ Botica, nav. dj., 2015., str 47

tamburu koja je viša od apsida/krakova svetišta te se tako ističe u vizuri mjesta u kojem se nalazi, a rješenje prenose arhitekti koji se školuju u rimskoj akademiji ili su u doticaju s njome, dok je sjevernotalijanski uzor temeljen na kupoli bez tambura, a graditeljske radionice prenose to rješenje. Ta varijacija tlocrta grčkog križa u barokno doba primjenjuje se na crkvi sv. Petra u Rimu, najvažnijoj kršćanskoj crkvi, kada od 1603. godine Carlo Maderna Michelangelovom križištu prigraduje brod. Takva trolisna crkva sv. Petra u sljedećim desetljećima postaje uzor u izgradnji mnogih kršćanskih crkava. Crkva na kojoj se bila među prvima primijenilo trolisno rješenja je katedrala sv. Ruperta u Salzburgu, izgrađena po rješenju Santina Solarija.¹⁴⁷ Ta ranobarokna građevina gradila se od 1614. do 1624. godine te prva u Austriji ima inovativan troapsidalni zaključak i kupolu nad križištem¹⁴⁸, s time da su joj uglovi križišta skošeni, a pročelje joj krase dva zvonika, što će postati svojevrsan model za gradnju baroknih crkava u srednjoj Europi.¹⁴⁹ Samostanska crkva sv. Vida u Pöllau, crkva sv. Petra i Pavla u Birkfeldu samo su neke Štajerske koje slijede salzburški uzor, a arhitekti koji ga populariziraju su Joachim Carlone, Jakob Schmerlaib te Remigius Horner.¹⁵⁰ Kada se govori o Štajerskoj, ne misli se na današnju slovensku pokrajinu Štajersku, već na teritorij koji danas čini dio Hrvatske, Slovenije i Austrije. Sjedište Štajerske je u XVIII. stoljeću bio Graz, no nakon raspada Monarhije, južna Štajerska pripada Sloveniji, a njezino središte postaje Maribor, dok je sjeverna Štajerska u Austriji. Govoreći o našim crkvama, misli se na Štajersku unutar Monarhije.¹⁵¹

U Hrvatsku crkve s trolisnim svetištem stižu 1725. godine izgradnjom pavlinske kapele Majke Božje Žalosne na Koruški kod Križevaca, a vjerojatno posredstvom ranije izgrađene trolisne crkve

Maria Trost u Grazu koja je bila pod upravom pavlina iz samostana u Lepoglavi. Kronološki, hrvatske crkve s trolisnim svetištem izgrađene u prvoj polovici XVIII. stoljeća su: kapela Majke Božje Koruške u Križevcima (1725.), crkva sv. Jeronima u Štrigovi (1738.-1748.), kapela sv. Križa u mjestu Sveti Križ u Međimurju (1740.) (Slika 10.), kapela sv. Katarine u Divuši nad Unom

Slika 10. Pogled na apside kapele sv. Križa

¹⁴⁷ Isto, str 101, 102

¹⁴⁸ Horvat-Levaj, nav.dj., 2015., str 228

¹⁴⁹ Botica, nav. dj., 2015., str 102

¹⁵⁰ Horvat-Levaj, nav.dj., 2015., str 228

¹⁵¹ Botica, nav.dj., 2015., str 31

(1748./50., kružna trolisna), kapela sv. Franje Ksaverskog na Plešivici (1743. podignuta, 1753./1756. pregrađena u trikonhos),¹⁵² a popisu pridružujemo i crkvu Maria Trost u Grazu (1714.-1735.) koja je bila pod upravom lepoglavskih pavlina. O pavlinskim longitudinalnim crkvama s trolisnim svetištem (kapela Majke Božje Žalosne u Križevcima, crkva sv. Jeronima u Štrigovi i crkva Maria Trost u Graz) bit će više riječi u sljedećem poglavlju, a sada ćemo ukratko obraditi ostale hrvatske kasnobarokne trikonhose. Đurđica Cvitanović navodi da su crkve s troapsidalnim svetištem, sudeći po naručiteljima koji su redom plemići i visoko svećenstvo, „izraz kulture i potreba višeg društvenog sloja.“¹⁵³ Kapela sv. Križa u istoimenom naselju pripada župi Mala Subotica, a izgrađena je 1740. godine, zahvaljujući svećeniku Tomi Senjanu i donacijama župljana, u obliku jednobrodne crkve s trolisnim svetištem i zvonikom uz glavno pročelje, s time da je svetište usmjereno prema jugu, a glavno pročelje prema sjeveru. Uz istočni zid nalazi se sakristija s oratorijem. Na mjestu današnje zidane kapele, kao što je to česta pojava u Međimurju, bila je drvena kapelica koju je 1706. godine dao podignuti podbreščanin Nikola Špoljarić, no ona nije bila dugog vijeka zbog potresa 1738. godine i loših vremenskih prilika. Ova crkvica izvorno je bila ograđena jednostavnim cinktorom koji je još bio vidljiv 1956. godine,¹⁵⁴ a u međuvremenu je srušen da bi ponovno bio izgrađen u obliku zidane ograde 2018. godine. Nedvojbeno je da je inspiracija za tu crkvu bila crkva sv. Jeronima u Štrigovi te njih dvije danas čine posebne svjedoke raznovrsnosti kasnobarokne arhitekture u Međimurju.

Kronološki slijedi kapela sv. Katarine u Divuši nad Unom koja je svojevrsna memorija na bitku s Turcima, a dao ju je podići barun Patačić između 1748. i 1750. godine. Izvorno je bila kružna trolisna građevina, no 1805. godine joj je dograđen brod budući da je tada ta građevina postala župna crkva pa je morala moći prihvatiti više vjernika. Središnja apsida nešto je veća od bočnih, a nad svetištem je kupola na pandativima. Kao i u Svetom Križu, i na crkvi u Divuši nalazimo jednostavno glavno pročelje uz koje je zvonik.¹⁵⁵ Posljednja osamnaestostoljetna ne-pavlinska crkva s trolisnim svetištem je kapela sv. Franje Ksaverskog na Plešivici koja je podignuta 1743. godine kao građevina oktagonalnog tlocrta, no opisujemo je posljednju jer posljednja od navedenih dobiva trolisno svetište (1753./1756.) i to zahvaljujući kanonicima zagrebačkog kaptola Petru Mlečiću, Franji Thauszyju i Sigismundu Sinerspergu. Nad križištem je kupola na pandativima, a između sjeverne apside i svetišta je sakristija pravokutnog tlocrta. Za ovu crkvu karakteristično je usko zabatno konkavno pročelje uz

¹⁵² Cvitanović, nav.dj., 1985., str 109-114

¹⁵³ Isto, str 109

¹⁵⁴ Horvat, nav.dj., 1956., str 103, 104

¹⁵⁵ Cvitanović, nav. dj., 1985., 113, 114

koje je s južne strane 1822. godine dograđen zvonik. Zbog upletenosti kanonika zagrebačkog kaptola u gradnju kapele u Plešivici, pretpostavlja se da je nacrt za nju izradio neki strani graditelj povezan s biskupijom koji je projektirao ovu zanimljivu baroknu građevinu.¹⁵⁶

Za sada smo uočili da je, osim troapsidalnog svetišta, svim navedenim crkvama zajedničko to što su one zapravo kapele koje se grade uz već postojeću crkvu u župi, a za njihovu gradnju je, dakle, zaslužan viši sloj građanstva ili svećenstva.

¹⁵⁶ Isto, str 109, 111, 112

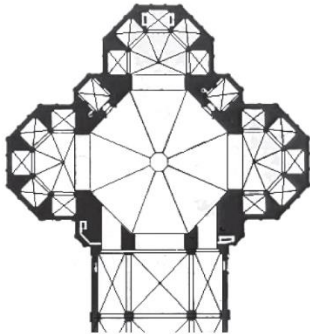
10. Pavlinske crkve s trolisnim svetištem

Tri su crkve s trolisnim svetištem hrvatski pavlin izgradili u tridesetak godina, a to su crkva Maria Trost u Grazu (1714. – 1735.), kapela Majke Božje Žalosne na Koruški kod Križevaca (1725.) te crkva sv. Jeronima u Štrigovi (1738. – 1749).

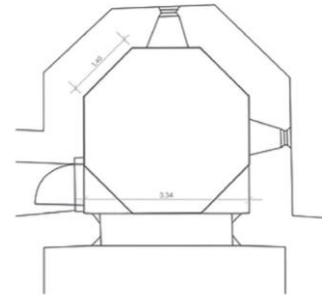
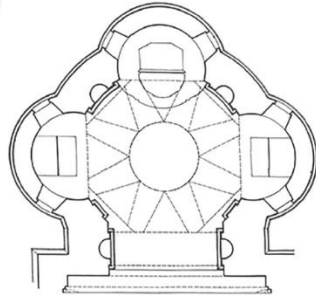
Iako smo o štrigovskoj crkvi već pisali, analizom i opisom crkve sv. Jeronima u Štrigovi ipak nismo ušli u srž problema vezano uz porijeklo troapsidalnog svetišta i promjene glavnog pročelja te crkve. Vodeći se Bedekovićevim zapisima, mnogi autori su tvrdili da je Fridrich Celjski crkvu sv. Jeronima u Štrigovi izgradio *ab ovo*, no rijetki su se upustili u analizu i istraživanje stvarnog porijekla trolisnog svetišta te crkve, a razlog tome možda su freske Ivana Rangera u svetištu koje svojom ljepotom ipak privlače puno više pažnje (i brige) stručnjaka. Najznačajniji doprinos u problematizaciji troapsidalnosti štrigovskog sv. Jeronima pripisali bismo Ivanu Srši, koji se uzorima i porijeklom tog oblika u Štrigovi bavi već desetak godina. Za početak, Srša primjećuje da je trolisni zaključak crkve neobičan za sredinu XV. stoljeća pa zaključuje da je Fridrich Celjski tu crkvu dao izgraditi na nekoj već postojećoj, ranosrednjovjekovnoj. Kao dodatan argument za tu tvrdnju navodi činjenicu da su grofovi Celjski dali uklesati svoj grb na zaglavnom kamenu građevina koje su dali graditi, no kod crkve sv. Jeronima to nije slučaj (da je grb postojao, Bedeković bi ga spomenuo u *Natale solum...*). Srša 2008. godine uspoređuje tlocrtni oblik crkve sv. Jeronima s crkvom sv. Nikole kraj Nina i crkvom sv. Krševana na Krku, izgrađenima oko 1100. godine u tlocrtnom obliku s tri polukružne apside i ulazom na četvrtoj strani, na temelju čega zaključuje da dimenzije i tlocrtni oblik crkve sv. Jeronima više odgovaraju predromaničkim, nego kasnogotičkim građevinama. Također, smatra da bi bilo neobično da Celjski na novoizgrađenoj crkvi nisu ostavili svoj vidljivi trag, kao što su to činili na drugima (npr. u crkvi sv. Mihovila kraj Čakovca i u pavlinskoj crkvi Blažene Djevice Marije u Lepoglavi). Sve navedeno navodi nas na zaključak da je crkva sv. Jeronima ipak izvorno mnogo starija građevina nego što se to mislilo, a i samo štovanje njezinog zaštitnika u Štrigovi je izgleda počelo puno prije XV. stoljeća.¹⁵⁷ Unatoč svemu navedenom, Srša nekoliko godina kasnije, točnije 2016. godine, uviđa da nije moguće da je crkva sv. Jeronima izgrađena početkom XII. stoljeća, jer da je, ona bi se zasigurno spominjala u nekoj od srednjovjekovnih isprava prije njezina spomena 1447. godine. Tlocrt štrigovske crkve sv. Jeronima, iako u znatno manjem mjerilu, usporediv je s tlocrtom svetišta

¹⁵⁷ Arhiv HRZ, Odjel za zidno slikarstvo i mozaik, dosje 1405/, god. 2008. Štrigova, crkva sv. Jeronima, 1. "Izvještaj o konzervatorsko-restauratorskim radovima u svetištu crkve od 2001. do 2007. godine", str 24-26

firentinske katedrale Sta. Maria del Fiore (Slika 11.) koje je također troapsidalno s oktagonom kao osnovom. Za štrigovsku crkvu podatci ipak ne govore ništa o tome jesu li izvorne apside bile polukružne ili poligonalne kao u firentinskoj katedrali. Simptomatično je što je Fridrich Celjski u vrijeme gradnje kapele sv. Jeronima dao izgraditi još jednu kapelu sa svetištem na oktagonolnoj

Slika 11. Usporedba tlocrta svetišta crkve Sta. Maria del Fiore i crkve sv. Jeronima

Slika 12. Tlocrt svetišta kapele sv. Ivana

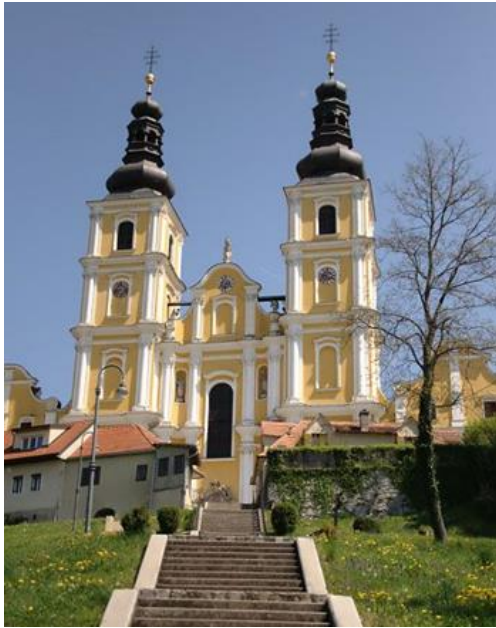
osnovi, a to je kapela sv. Ivana u Ivaniću Miljanskom (Slika 12.) (1447. – 1450.). Možebitno je čak da je te dvije kapele gradila ista graditeljska radionica. Izračunom i usporedbom tih dviju kapela, Srša je došao do brojke od 24,24 m² koja predstavlja veličinu svetišta prvotne crkve sv. Jeronima koja tako dimenzijama simbolično oponaša skromnost betlehemske špilje u kojoj je sv. Jeronim živio tri godine i pisao o životu sv. Pavla Pustinjaka. Fridrich Celjski sredinom je XV. stoljeća odabrao baš Štrigovu za izgradnju crkve sv. Jeronima iz mogućih sljedećih razloga: tada se vjerovalo da je taj crkveni otac rođen u Štrigovi gdje je tada već postojala župna crkva iz XIV. stoljeća posvećena sv. Mariji Magdaleni, svetici koja je ženski pandan sv. Jeronima, dodatno, moguće je i da je grof Celjski hodočastio u Rim 1420-ih gdje je posjetio i crkvu sv. Marije Velike u kojoj je sv. Jeronim pokopan pa je tada odande donio u Štrigovu čašćenje tog sveca.¹⁵⁸

Drugih kasnosrednjovjekovnih crkava s trolisnim svetištem u Međimurju nema,¹⁵⁹ pa je odluka Fridricha Celjskog da izgradi crkvu tada tako nesvakidašnjeg tlocrta zauvijek obogatila međimurski krajolik, pogotovo zato što su se i pavlini u ponovnoj izgradnji (i povećanju) crkve 1738. godine odlučili ponoviti tlocrtni oblik longitudinalne crkve s trolisnim svetištem. Pavlini su se tako iskazali kao čuvari baštine i poštovatelji lokalne tradicije. Nesvakidašnji kasnobarokni tlocrt navodio je

¹⁵⁸ Arhiv HRZ, Odjel za zidno slikarstvo i mozaik, god. 2016. Štrigova, crkva sv. Jeronima, 4. "Izveštaj o konzervatorsko-restauratorskim radovima u svetištu crkve od 2014 do 2015. godine", str 59-63

¹⁵⁹ Podatak dobiven u Konzervatorskom odjelu u Varaždinu

istraživače na usporedbu štrigovske crkve sv. Jeronima s rimskom crkvom sv. Marije Velike¹⁶⁰, sa sv. Petrom u Rimu te sa salzburškom katedralom.¹⁶¹

Slika 13. Pročelje crkve Maria Trost

Slika 14. Pogled na stražnji dio crkve Maria Trost

Crkva Maria Trost u Grazu (Slika 13.) najranija je pavlinska s trolisnim svetištem čija izgradnja traje od 1714. do 1735. godine. Sagrađena je na brdašcu u pretežito dolinskom kraju pa joj se, poput štrigovskoj, prilazi stepenicama. Njezino pročelje opisuje 1982. godine Anđela Horvat: „Razmjerno usko, raščlanjeno pročelje povezano je sa dva jaka zvonima, pokrivena baroknim kapama...“,¹⁶² a taj opis nalikuje i opisu pročelja crkve sv. Jeronima u Štrigovi, no pročelje gradačke crkve ipak je bogatije artikulirano i razvedenije jer mu je središnji dio uvučen u odnosu na zvonike, a tu razliku „kamufliira“ konkavni prijelaz između dvaju pilastara. Maria Trost je križno nadsvodena longitudinalna crkva s *Wandpfeilerima*, plitkim bočnim kapelama i naglašeno centraliziranima travejima broda. Križište ove crkve je specifično – kupolasti oslikani svod oslanja se na ugaone nosače i bez tambura je. U polukružnim krakovima su zaobljeni svodovi koji se nastavljaju na križište.¹⁶³ Izvana je uočljivo da je kupola nešto viša od krova crkve, a pročelje je kulisno. Ista situacija je možda bila izvana i na crkvi sv. Jeronima u Štrigovi budući da se na grafici iz *Natale solum...* vidi da je kupola viša od krova. To potvrđuju i oslikani pilastri na tamburu ispod krova, koji su vidljivi na fotografijama iz 1983. godine, što znači da je krov te crkve u nekom trenutku povišen kako bi

¹⁶⁰ Bedeković, nav.dj., 2017., str 277

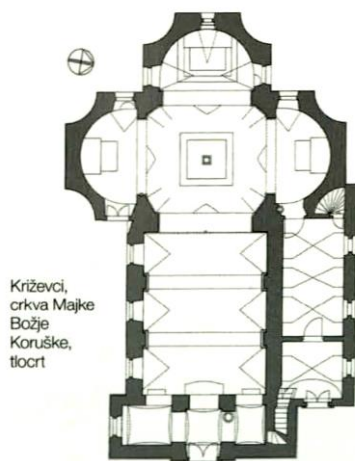
¹⁶¹ Horvat, nav.dj., 1956., str 39, vizitator Franjo Popović 1756. godine uspoređuje crkvu sv. Jeronima s kršćanskom prvostolnicom

¹⁶² Horvat, 1982:39

¹⁶³ Botica, 2015:123

visinom odgovarao kupoli.¹⁶⁴ Johann Georg Stengg (Graz, 1689. - 1753.) i njegov otac Andreas Stengg arhitekti su ove trolisne crkve,¹⁶⁵ a uzor im je najvjerojatnije bila, već spomenuta katedrala u Salzburgu. Budući da su sv. Jeronim u Štrigovi i Maria Trost u Grazu pod upravom iste provincije pavlina, nameće nam se pitanje autorstva štrigovske crkve. Stenggov utjecaj uočljiv je u nekim crkvama u Hrvatskoj (npr. u crkvi sv. Ladislava Pokupskom koju je možda izvela stenggova radionica)¹⁶⁶, pa je moguće da je stenggova radionica „imala prste“ i u oblikovanju sv. Jeronima, iako je ta crkva uvjetovana tlocrtom starije crkve, a ako ništa drugo štrigovski arhitekt možda je vidio stenggovo rješenje na grafici, koje su tada bile česti izvor „inspiracije“ za arhitekta, kipare i slikare, i upotrijebio ga.

Prva hrvatska pavlinska trolisna barokna građevina je kapela Majke Božje Žalosne na Koruški kod Križevaca (ili kapela Majke Božje Koruške). Pavlini u Križevce dolaze 1665. godine, a značajno je da je njihov samostan (a kasnije i škola) osnovan u gradskoj jezgri, što je jedna od rijetkih iznimaka jer su pavlini inače gradili samostane na udaljenosti od grada do sat vremena hoda. Ivan Zakmardi, bivši podžupan Varaždinske županije i protonator hrvatsko-slavonskog kraljevstva, bio je zadivljen pavlinskom organizacijom, zanimanjem za književnost i umjetnost te njihovim djelatnostima pa je inicirao njihov dolazak u Križevce i Olimje. Zakmardi je križevačke pavline bogato obdario

Slika 15. Tlocrt crkve Majke Božje Koruške

Slika 16. Pogled na sakristiju, svetište i tambur crkve Majke Božje Koruške

¹⁶⁴ Fotografije iz 1983. godine dostupne na uvid u PDF izdanju u Odjalu za slikarstvo i mozaik HRZ-a

¹⁶⁵ Günter Brucher, *Barockarchitektur in Österreich*, Köln DuMont, 1983, str 297

¹⁶⁶ Isto, str 124

posjedima, a zauzvrat su morali služiti tri tihe svete mise svaki dan po njegovoj smrti za njega i članove mu obitelji, zadušnice u osmini bl. Marije Magdalene i još dodatno 500 svetih misa po njegovoj smrti. U Križevcima su pavlini prvo podigli kapelu sv. Ane (1667.), a zatim i samostanski kompleks (od 1699.).¹⁶⁷ Pavlini su u Križevce uveli štovanje Majke Božje pa Marija Juhurin, supruga Nikola Makara, koji je bio s njima u bliskim vezama, daje uz potok Korušku u Križevcima podići kameni kip Majke Božje Žalosne, čiji je autor Ivan Jakob Altenbach. Oko tog se kipa razvio u Križevcima Marijin kult, a sam kip često je stradavao zbog vremenskih (ne)prilika pa župnik Lovro Starčić daje 1725. oko Marijinog kipa sagraditi kapelu.¹⁶⁸ Prije same kapele na njenom mjestu je 1674. godine sagrađen poklonac, pa 1702. godine kapelica kojoj je 1715. godine nadograđena lađa čiji je završni dio gradnja trolisnog svetišta s kupolom 1725. godine. Kapela Majke Božje Koruške nije velikih dimenzija, tlocrt joj je longitudinalan, križni s trolisnim svetištem (Slika 15.). Nad oktogonalnim tamburom nejednakih stranica diže se kupola viša od krova lađe (Slika 16.) (što je jednako izvornoj situaciji u Štrigovi), a isto takve nejednake stranice su i osnova svetišta. Radi se zapravo o kvadratu odrezanih uglova, kakve nalazimo i na apsidama koje su izvana pravokutne s konkavno odrezanim uglovima. Kupola koja završava lukovicom dominira vanjštinom crkve.¹⁶⁹ Sredinom pročelja crkve dograđen je između 1872. i 1873. godine zvonik.¹⁷⁰ I ova je pavlinska kapelica potpuno oslikana u svome svetištu. Autor fresaka još je nepoznat, a pretpostavlja se da se radilo o pavlinskoj slikarskoj radionici ili pak o Ignazu Fuleru.¹⁷¹ Osim po trolisnom oslikanom svetištu, sličnost ove i štrigovske crkve je u sakristiji koja je s desne strane broda, a u koju se ulazi s vanjske pročeljne strane i iz same crkve (u Koruškoj iz desne apside, a u Štrigovi iz broda). Nije poznat ni arhitekt ove kapele, no pitamo se bi li to mogao biti netko iz stenggove radionice, možda arhitekt s područja Štajerske ili arhitekt dobro upoznat s arhitekturom toga područja.

Kao što je već spomenuto, rimski je utjecaj novopregrađene crkve sv. Petra važan za širenje tlocrtnog tipa crkve s trolisnim svetištem, a u Hrvatsku taj tip dolazi posredovanjem štajerskih graditelja poput Carla Antonia Carlonea, Mathiasa Steinla i Remigijsa Hornera.¹⁷² No, izgradnja

¹⁶⁷ Bogdanović, nav.dj., 2010., str 182

¹⁶⁸ Đurđica Cvitanović, „Crkva Majke Božje Koruške“, u: Križevci: grad i okolica, (ur.) Žarko Domljan, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu, 1993., str. 183

¹⁶⁹ Horvat-Levaj, nav.dj., 2015., str 228

¹⁷⁰ Cvitanović, nav.dj., 1993., str 183

¹⁷¹ Zdenko Balog, „Oslik crkve Majke Božje Koruške u Križevcima – atributivna pitanja“, u: Cris: Časopis Povijesnog društva Križevci, Vol. XVI No. 1, 2014., 56-64, str 56, 62

¹⁷² Cvitanović, nav. dj., 1993., str 184

crkve Maria Trost donosi novi razvoj u arhitekturi svojom centralizacijom prostora naglašenim križištem, a i izgrađena je tako da izdaleka dominira područjem na kojem se nalazi. Isto bismo zbog položaja na brdašcu mogli reći i za crkvu sv. Jeronima. Utjecaj Stenggove radionice u Hrvatskoj nedvojbeno postoji, a to ni ne čudi s obzirom na njegove mnoge suradnike i predloške koji su donosili nova arhitektonska rješenja, ideje detalja, dekoracija, oblikovanja portala, prozorskih okvira,¹⁷³ no potrebno je puno više istraživanja kako arhitekti naših pavlinskih trolisnih crkava ne bi više bili bezimni.

¹⁷³ Isto, str 124

11. Crkva sv. Jeronima u Štrigovi u kontekstu pavlinskih baroknih crkava

U ovom poglavlju usredotočit ćemo se na pavlinske barokne crkve koje Đurđica Cvitanović izdvaja u članku „Arhitektura pavlinskog reda u baroknom razdoblju“ te za svaku od njih navesti zajedničke karakteristike ili karakteristike koje posebno razlikuju navedene crkve i crkvu sv. Jeronima u Štrigovi, a poseban naglasak bit će na oblikovanju pročelja.

Slika 17. Pročelje crkve sv. Marije u Lepoglavi

Nakon 1699. godine i odvajanja mađarskih i hrvatskih pavlina, samostan u Lepoglavi postaje sjedištem pavlinske hrvatske provincije. Samostan i crkvu sv. Marije osnovao je 1400. godine Herman II. Celjski, čiji sin je četrdesetak godina kasnije dao izgraditi (ili pregraditi) crkvu sv. Jeronima u Štrigovi. Samostan i crkva su građeni na tipičan način za pavline u srednjem vijeku s crkvom koja čini južnu stranu samostanskog sklopa, a zidovi su joj sa suprotne strane poduprti kontraforima. Crkva ima pravokutni brod s rebrastim svodom, a svetište je nešto uže i ima mrežasti svod. Klaustar je ovdje veličine otprilike tipičnog pavlinskog, dimenzije su mu 10,8 x 10,8 metara. Slični samostanski sklopovi mogu se pronaći u Hrvatskoj, a i na području Štajerske i Ugraske što povezuje Lepoglavu sa srednjeeuropskom graditeljskom tradicijom.¹⁷⁴ Za naš rad, važne su nam pregradnje koje su se dogodile na crkvi u XVII. i XVIII. stoljeću. Zahvat XVII. stoljeća obuhvaća izgradnju samostana 1640. godine, nakon što je opetovano bio oštećen. Dvadesetak godina kasnije produljuje se i brod crkve kako bi bio u jednakoj razini s novim samostanom. U toj gradnji pavlini su se zaista pokazali poštovateljima tradicije i „konzervatorima“ jer je novoizgrađeni dio crkve što je više moguće odgovarao izvornom srednjovjekovnom te je tako došlo do pojave „gotike u baroku“.¹⁷⁵ Značajna preinaka dogodila se na ovoj crkvi početkom XVIII. stoljeća, kada je crkva dobila novo izduženo, kulisno pročelje (Slika 17.). Ono je horizontalno podijeljeno u dva dijela odvojena snažnim gređem. Donji dio pročelja je četirima

¹⁷⁴ Petar Puhmajer, „Izgradnja i preobrazbe kompleksa pavlinskog samostana i crkve sv. Marije u Lepoglavi!“, u: Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, No. 37/38, 2013., 81-100, str 83-85

¹⁷⁵ Botica, nav.dj., 2004., str 117, 118

pilastrima velikog reda na tri dijela, s time da je srednji dio širi od bočnih. U središnjoj osi je portal s prekinutim polukružnim nadvratnikom, iznad kojeg je bifora s prekinutim trokutastim nadvratnikom, a iznad nje je niša s kipom. Bočni dijelovi se sastoje od po dvije niše, jedne iznad druge. Gornji dio pročelja završava zabatom koji drže četiri pilastra koji odjeljuju središnji dio na tri dijela u kojima je po jedna niša. Bočni dijelovi su obogaćeni štuko volutama. Takvo pročelje rad je vrsnog arhitekta¹⁷⁶ i postalo je „modelom pavlinskih pročelja“.¹⁷⁷ Jedino što bi ovu lepoglavsku i crvu sv. Jeronima povezivalo su volute na bočnim stranama pročelja te samo usko, kulisno, izvorno pročelje. Arhitektonski tip je potpuno drugačiji no na obje crkve javlja se pavlinska tendencija za očuvanjem tradicije. Zajednički su i prvi osnivači crkava, grofovi Celjski.

Pavlinska crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije u Remetama jedna je od prvih osnovanih pavlinskih u Hrvatskoj pa je razumljivo da je u nekoliko stoljeća svog postojanja doživjela brojne preinake, posebno nakon oštećenja zbog turskih pohoda. U XVII. stoljeću obnavlja je Martin Borković tako da se poštuje izvorna gotička crkva, ali se nadograđuje baroknim dodacima. Godine 1722. po uzoru na lepoglavsku, i ova crkva dobiva novo pjevalište i pročelje. Nakon potresa 1880. godine pročelje je izmijenjeno, ali je još uvijek jako slično lepoglavskome.¹⁷⁸ Pavlini su i ovdje poštovatelji tradicije.

Samostan i crkva sv. Petra i Pavla u Svetom Petru u Šumi čini matičnu instituciju Istarsko-vinodolske pavlinske provincije te ima specifičnu povijest. Ona je ispočetka bila benediktinska, no pavlini su je sredinom XV. stoljeća preuzeli i pregradili tako da su benediktinski romanički klaustar premjestili na prvi kat, a prizemlje je činila novoizgrađena renesansna konstrukcija. Pavlini se ovdje ponovo profiliraju kao poštovatelji i čuvari tradicije, a poveznicu sa Štrigovom odmah vidimo u izvornoj pripadnosti samostana benediktincima (iako bi o benediktincima u Štrigovi trebalo ipak nešto više istraživati i tako potvrditi njihovu prisutnost). Austrijsko-mletački rat dovodi samostan sv. Petra do uništenja u požaru pa su ga pavlini morali obnoviti.¹⁷⁹ Nova crkva, izgrađena 1755. godine, u Istru donosi srednjeeuropsko arhitektonsko rješenje. Jednobrodna, bačvasto svođena crkva s dva para bočnih kapela koje su povezane brodom i odijeljene *Wandpfeilerima*. Svetište je nešto uže od broda i

¹⁷⁶ Puhmajer, nav.dj., 2014., str 89

¹⁷⁷ Cvitanović, nav.dj., 1989., str 116

¹⁷⁸ Isto, str 113, 116

¹⁷⁹ Isto, str 113

Slika 18. Pročelje crkve sv. Petra u Šumi

poligonalno je zaključeno. Pročelje ova crkva dobiva 1773. godine (Slika 18.). Ono je na neki način mjesto susreta dviju sredina – srednjeeuropske i talijanske – što bi po Karamanovoj tipologiji značilo da je Istra granična sredina. Novo pročelje donekle slijedi predložak iz Lepoglave, jedino što u crkvi sv. Petra nema pilastara visokog reda, već je tu visina pročelja podijeljena na dva kata, i atiku podijeljenu nišama zaključenu zabatom.¹⁸⁰ Što se tiče talijanskih uzora, Marković navodi: „Pročelje crkve, dovršeno 1773. godine, drugačijeg je porijekla. Njegovo rješenje ponavlja shemu Pozzova s isusovačke crkve u Trentu (1700.-1711.) Oba pročelja su trodijelna, bočna polja su dvoetažna, omeđena pilastrima i odijeljena gređem te produbljena nišama. U srednjem polju iznad portala veliki je prozor, on presijeca gređe koje dijeli bočna polja tako da srednje polje seže cijelom visinom, sve do niske atike, bočno razvedene volutama, koja zaključuje pročelje.“¹⁸¹ No, u sv. Petru u Šumi se pojavljuje i peta niša sa skulpturom iznad prozora središnjeg dijela pročelja što je još jedna zajednička karakteristika s Lepoglavom. Neovisno o tome koji je točan uzor pročelja ove crkve, ono nam pokazuje da su pavlini poštovali lokalnu graditeljsku tradiciju, ovisno o tome gdje se nalazi samostan, a s druge strane lepoglavsko pročelje se uvijek pokazuje kao izvor inspiracije.

Lepoglavski pavlini u Olimje dolaze posredstvom Ivana Zakmardija, pokrovitelja pavlinskog samostana u Križevcima. Oni tu uz stari grad iz XVI. stoljeća 1665. – 1675. godine podižu novu crkvu Uznesenja Marijina, čije je tlocrtno rješenje napravljeno po uzoru na pavlinsku crkvu u Svetom Petru u Šumi.¹⁸² Novo pročelje (Slika 19.) olimska crkva dobiva gotovo istodobno kad i lepoglavska, 1711. godine. Iako gradnja novog lepoglavskog pročelja utječe i na gradnju novog olimskog, pročelje u Olimju ipak se razlikuje od dosad opisanih pavlinskih pročelja. Ono je izduženo i vitko poput lepoglavskog, no nema niša s kipovima, a pilastri i horizontalna podjela pročelja na 4 dijela je oslikana sivom bojom, dok je ostatak pročelja bijelo. Na sredini prizemlja pročelja je portal s prelomljenim

¹⁸⁰ Vladimir Marković, “Pavlinska crkva Sv. Petra u Šumi i odjeci njezine arhitekture u Istri”, u: *Peristil* 40, 1997., 91-96 str 91, 92

¹⁸¹ Vladimir Marković, “Pavlinska crkva u Svetom Petru u Šumi i utjecaji njezine arhitekture”, u: *Crkve 17. i 18. stoljeća u Istri - tipologija i stil*. Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2004., 99-108, str 100-102

¹⁸² Cvitanović, nav.dj., 1989., str 114

Slika 19. Pročelje crkve Uznesenja Marijina u Olimju

zabatom iznad kojeg je visoki, uski prozor.¹⁸³ Zabat na vrhu je polukružan s naslikanom Marijom i nema karakteristične volute na svojim bočnim stranama. Iako ovo pročelje nije tipično pavlinsko, ono je oslikano, što ga povezuje s pročeljem koje danas vidimo na crkvi sv. Jeronima u Štrigovi. Na olimskoj crkvi je prikazana Marija, kojoj je crkva posvećena, a na štrigovskoj sv. Jeronim kojem je crkva posvećena.

Kapelu sv. Jurja u Purgi Lepoglavskoj grade lepoglavski pavlini 1749. godine. Brod ove jednobrodne kapele flankiran je bočnim kapelama zaobljenih uglova, a svetište joj je uže od broda te je izduženo i završava polukružnom apsidom. Brod i svetište svodeni su kupolastim svodom.¹⁸⁴ Pročelje ove kapele prilično je jednostavno, oblika uspravnog pravokutnika s odsječenim stranicama u gornjoj zoni iznad kojih dolazi zvonik. Ulazni portal je na sredini prizemnog dijela, a iznad njega je jednostavni, mali, pravokutni, uspravni prozor. Ta kapela prije se pribrojavala među četverolisne crkve, no da bi bila četverolisna njezin brod morao bi biti flankiran na svim četirima stranama jednakim prostorom, a on to nije. Kapela sv. Jurja zapravo je izgrađena kako bi bila podloga za freske Ivana Krstitelja Rangera, koji je i ovdje ostavio svoj vrhunski slikani trag.¹⁸⁵

Pavlini poprilično kasno stižu u Varaždin. Oni u Varaždinu 1776. godine preuzimaju bivši isusovački kolegij i crkvu sv. Marije. Crkvu nećemo opisivati jer su nju izgradili isusovci, a u njoj pavlini nisu napravili puno preinaka, no pročelje je ono što pavlini itekako mijenjaju. Trebalo je, naime, nekako pokazati da isusovaca više nema te da pavlini sada posjeduju tu crkvu, a kako to drugačije pokazati nego promjenom pročelja. Dodatan poticaj bio je i požar koji je zahvatio crkvu u

¹⁸³ Isto, str 114, 116

¹⁸⁴ Cvitanović, nav.dj., 1989., str 122

¹⁸⁵ Botica, nav.dj., 2015., str 92

Slika 20. Pročelje crkve sv. Marije u Varaždinu

istoj godini kada su je pavlini preuzeli. Kao uzor za promjenu, dakako, poslužilo je pročelje lepoglavske pavlinske crkve. Iz starog pročelja zadržani su portal i četiri niše, a novo pročelje (Slika 20.) je dvokatno, s volutama na bočnim dijelovima gornjeg kata koji završava trolisnim zabatom. Portal je flankiran po jednim pilastrom sa svake strane, a po jedan pilastar je i na bočnim dijelovima donjeg kata pročelja. Na mjestu starih prozora su pokraj unutarnjih pilastara rastvoreni novi s izvijenim nadvojem, a pri gređu na sredini je položen pravokutni prozorčić, ispod kojeg je niša s kipom. Na gornji kat pročelja nastavljaju se središnji pilastri s donjeg kata, prekinuti gređem, a između njih je reljefni prikaz Presvetog Trojstva. Cijelo pročelje je obojeno u ružičasto, a reljefni istaci na njemu su bijeli.¹⁸⁶

Opisom nekih baroknih pavlinskih crkava shvaćamo da je pavlinima u XVIII. stoljeću bilo važno pročelje i da se po pročelju vidi kojem redu crkva pripada. Znamo da je i crkva sv. Jeronima u Štrigovi 1738. godine povećana i nanovo izgrađena, a prema tome bi i neki dijelovi pročelja trebali odgovarati tada tako popularnom pročelju lepoglavske crkve sv. Marije, no osim naslikanih voluta na bočnim dijelovima pročelja i dvije niše, druge sličnosti ne nalazimo. Postavljamo si stoga pitanje: je li pročelje koje danas vidimo na crkvi sv. Jeronima u Štrigovi njezino izvorno pročelje? Već pregledavanjem Bedekovićevog *Natale solum...* vidimo grafiku na kojoj pročelje crkve izgleda drugačije iako se mogu vidjeti neke poveznice s njime. No, ni pročelje s grafike zapravo nije onakvo kakvo smo „pratili“ u ovome poglavlju. Bedeković je kao izvor vrijedan, no podatke u njemu uvijek treba uzeti *cum grano salis*. Pročelje koje on na grafici prikazuje možda je zamišljeno ili je napravljeno na temelju izvornog projekta crkve.¹⁸⁷ Tijekom stoljeća postojanja crkve pročelje je stradalo i bilo obnovljeno, a današnji oslik dobiva 1999. godine i to „prema dokumentiranim tragovima oslika iz 18. st. Na jako oštećenom pročelju prije obnove bio je vidljiv lik sv. Jeronima iznad otvorenog groba, na pozadini plavog neba,

¹⁸⁶ Silvije Novak, „Pročelja crkve SV. Marije u Varaždinu”, u: *Isusovačka crkva i samostan u Varaždinu: prilog istraživanju*. Zagreb: Mladost, 1988., 27-51, str 38-40

¹⁸⁷ Arhiv HRZ, Odjel za zidno slikarstvo i mozaik, dosje 1405/, god. 2008. Štrigova, crkva sv. Jeronima, 1. „Izvještaj o konzervatorsko-restauratorskim radovima u svetištu crkve od 2001. do 2007. godine”, str 19

sa suncem na vrhu, a cijela je scena bila okružena oblacima. Ispod te kompozicije, do visine štuko vijenca bili su slikani kvadri, unutar kojih su bila ukomponirana četiri grba, od kojih su samo tri bila

čitljiva. Gornji rub pročelja pratila je crvena linija, koja je na dodiru zvonika sa obiju strana završavala volutom. Iste crvene boje bio je obrub srcolikih otvora, središnjeg i dvaju doljnjih prozora....Buduci da je izvorna kompozicija sadržavala još neke detalje (anđele, ljudske kosti), koji su bili vidljivi samo u manjim fragmentima i ne mogu se rekonstruirati, predloženi bi se radovi mogli okarakterizirati kao djelomična rekonstrukcija.“¹⁸⁸ U Ponudi za oslikavanje glavnog pročelja crkve sv. Jeronima govori se zapravo o osliku

pronađenom 1984. godine, na temelju kojeg je, ali u reduciranom obliku, napravljen današnji oslik. Ako izravno uspoređujemo prikaz crkve sv. Jeronima s grafike u Bedekovićevoj slici, fotografije pročelja iz 1983. godine¹⁸⁹ i današnje stanje (Slika 21.) uočavamo sljedeće: na grafici se vidi da je pročelje horizontalno podijeljeno na četiri zone, s time da posljednju zonu čini zaobljen zabat, a te zone odgovaraju zonama na zvonnicima. Prva zona na kojoj je polukružno zaključen portal flankiran prozorima jednaka je na grafici i u današnjem stanju te je ta zona odijeljena vijencem. Drugu zonu na grafici čine dva polukružno zaključena prozora (ili niše?) između kojih je pravokutni prozor u osi portala, a isto te elemente nalazimo na crkvi i danas s time da se na fotografijama iz 1983. godine vidi vijenac koji odjeljuje drugu i treću zonu. Treću zonu na grafici čine dva manja pravokutna prozora između kojih je jedan veći prozor. Danas na tome mjestu vidimo manje prozore u obliku srca i oslik

¹⁸⁸ Dokument Ponude za oslikavanje glavnog pročelja crkve sv. Jeronima dobiven na uvid u Konzervatorskom odjelu u Varaždinu

¹⁸⁹ Fotografije iz 1983. godine dostupne na uvid u PDF izdanju u Odjalu za slikarstvo i mozaik HRZ-a

sv. Jeronima, no na fotografijama se vidi da su prozori u obliku srca u nekom trenutku mijenjani, odnosno da oni nisu izvorni. Na pročelju se vidi ostatak oslika, no ako se istu tu poziciju pogleda s unutrašnjosti krovišta vidi se prezidan prozor pa opet dolazimo do toga da i treća zona zapravo odgovara prikazu s grafike. Zabat na grafici završava polukružno, danas je on valovit, a na fotografijama je bio stepenast, no zbog otučene žbuke vidi se da je zabat zapravo imao valovit oblik, što vidimo i danas. Sve navedeno navodi nas na zaključak da je pročelje s grafike izvorno pročelje crkve sv. Jeronima, no ono je promijenjeno u nekom trenutku kada je jeronimski kult bio jak u Štrigovi, a to je možda bilo i u pavlinsko doba. To ipak nije ono „tipično“ pavlinsko pročelje kakvo se opisuje u ovom poglavlju. Razlog tome je možda što ni crkva sv. Jeronima nije tipična pavlinska crkva sa svojim trolisnim svetištem, a i to što je ona zapravo bila područna kapela pavlinskog samostana u Šenkovcu pa su si pavlini u njegovoj izgradnji dali više slobode.

Slika 21. Usporedba pročelja crkve sv. Jeronima u Štrigovi s grafike i fotografije današnjeg stanja

12. Zaključak

Crkva sv. Jeronima u Štrigovi jedinstven je svjedok različitosti i bogatstva tlocrtnih oblika u kasnobaroknom razdoblju i u pavlinskoj graditeljskoj aktivnosti, no ta arhitektonska jedinstvenost često ostaje u sjeni zbog iznimne kvalitete oslika u svetištu koje je ostvario najpoznatiji pavlinski slikar Ivan Krstitelj Ranger. Pavlini su u kasnobaroknom razdoblju izgradili tri crkve s trolisnim svetištem, a arhitekt samo jedne od njih je poznat, to je crkva Marie Trost u Grazu, arhitekata Andreasa i Johanna Stengga. Ta pavlinska crkva svojim inovacijama postaje uzor za druge dvije crkve, sv. Jeronima u Štrigovi i Majke Božje Koruške u Križevcima, no njihovi arhitekti su nepoznati. Moguće je da su u pitanju štajerski arhitekti ili arhitekti koji rade pod utjecajem arhitekture s toga područja. Kod crkve sv. Jeronima nam se tu otvara još pitanja: kada je točno pročelje dobilo oblik i oslik koje ima danas te je li današnja crkva zaista izgrađena na temeljima prijašnje troapsidalne i ako je, je li ta troapsidalna crkva nastala i prije XV. stoljeća? Da bismo dobili odgovore na ta pitanja potrebno je provesti još niz arheoloških i drugih istraživanja, a do tada možemo se diviti ovom međimurskom i štrigovskom dragulju te se potruditi očuvati ga za sljedeće generacije.

13. Literatura

1. Josip Adamček, „Pavlini i njihovi feudalni posjedi“, u: *Kultura pavlina u Hrvatskoj: 1244-1786.: slikarstvo, kiparstvo, arhitektura, umjetnički obrt, književnost, glazba, prosvjeta, ljekarstvo, gospodarstvo*, katalog izložbe (Zagreb, Muzej za umjetnost i obrt, 12.5. – 31.10. 1989), (ur.) Đurđica Cvitanović, Vladimir Maleković, Jadranka Petričević, Zagreb: Muzej za umjetnost i obrt, 1989., str. 40-65
2. Arhiv HRZ, Odjel za zidno slikarstvo i mozaik, dosje 1405/, god. 2008. Štrigova, crkva sv. Jeronima, 1. “Izvještaj o konzervatorsko-restauratorskim radovima u svetištu crkve od 2001. do 2007. godine”
3. Arhiv HRZ, Odjel za zidno slikarstvo i mozaik, god. 2016. Štrigova, crkva sv. Jeronima, 4. “Izvještaj o konzervatorsko-restauratorskim radovima u svetištu crkve od 2014. do 2015. godine”
4. Zdenko Balog, „Oslik crkve Majke Božje Koruške u Križevcima – atributivna pitanja“, u: *Cris: Časopis Povijesnog društva Križevci*, Vol. XVI No. 1, 2014., str. 56-64
5. Doris Baričević, “Kiparstvo u pavlinskim crkvama u doba baroka”, u: *Kultura pavlina u Hrvatskoj: 1244-1786.: slikarstvo, kiparstvo, arhitektura, umjetnički obrt, književnost, glazba, prosvjeta, ljekarstvo, gospodarstvo*, katalog izložbe (Zagreb, Muzej za umjetnost i obrt, 12.5. – 31.10. 1989), (ur.) Đurđica Cvitanović, Vladimir Maleković, Jadranka Petričević, Zagreb: Muzej za umjetnost i obrt, 1989., 183-221
6. Josip Bedeković, *Knjiga o sv. Jeronimu, Iliriku i Međimurju*, Zagreb: Čakovec: Samobor: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti: Tkalčić - Društvo za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije: Družba "Braća Hrvatskoga Zmaja", Matica hrvatska, Ogranak; Zrinska garda; Meridijani, 2017.
7. Tomislav Bogdanović, “Kratok pregled povijesti pavlina s osvrtom na njihovo djelovanje u Križevcima”, U: *Cris: Časopis Povijesnog društva Križevci*, Vol. XII No. 1, 2010., 170-187
8. Dubravka Botica, „Gotika u baroku. Problemi stila u arhitekturi 17. stoljeća na izabranim primjerima“, u: *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 28/2004., str. 114-125
9. Dubravka Botica, „Današnje čitanje teza Anđele Horvat. Arhitektura 17. stoljeća u kontinentalnoj Hrvatskoj 'Između gotike i baroka’“, u: *Peristil*, 54/2011., str. 143-150.
10. Dubravka Botica, „Utjecaj i interpretacija tradicije u arhitekturi 17. i 18. stoljeća u sjeverozapadnoj Hrvatskoj na odabranim primjerima - oblikovanje zvonika i ugaonih kula“, u: Renata Novak Klemenčić, Martina Malešić (ur), *Arhitekturna zgodovina 2*, Ljubljana, 2014. str. 40-49.
11. Dubravka Botica, *Barokne četverolisne crkve u sjeverozapadnoj Hrvatskoj*, Zagreb: Školska knjiga, 2015.
12. Günter Brucher, *Barockarchitektur in Österreich*, Köln DuMont, 1983, str 297
13. Borka Bunjac et al., *Pregled povijesti Međimurja*, Čakovec: Povijesno društvo Međimurske županije, 2003.

14. Đurđica Cvitanović, *Sakralna arhitektura baroknog razdoblja*. Zagreb, Društvo povjesničara umjetnosti SR Hrvatske, 1985.
15. Đurđica Cvitanović, „Arhitektura pavlinskog reda u baroknom razdoblju“, u: *Kultura pavlina u Hrvatskoj: 1244-1786.: slikarstvo, kiparstvo, arhitektura, umjetnički obrt, književnost, glazba, prosvjeta, ljekarstvo, gospodarstvo, katalog izložbe* (Zagreb, Muzej za umjetnost i obrt, 12.5. – 31.10. 1989), (ur.) Đurđica Cvitanović, Vladimir Maleković, Jadranka Petričević, Zagreb: Muzej za umjetnost i obrt, 1989., str. 111-124
16. Đurđica Cvitanović, „Crkva Majke Božje Koruške“, u: *Križevci: grad i okolica*, (ur.) Žarko Domljan, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu, 1993., str. 183-187
17. Ivan Damiš, „Pavlini i pavlinski samostan u mjestu Sveta Jelena kod Čakovca (1376-1786)“, u: *Marulić: hrvatska književna revija*, 23, 1990, str. 650-660
18. Tomislav Đurić, Dragutin Feletar, *Stari gradovi i dvorci sjeverozapadne Hrvatske*. Varaždin, NIŠRO [Novinsko izdavačka i štamparska radna organizacija], 1981. [1971.]
19. Dragutin Feletar, *Iz povijesti Međimurja: slike iz hrvatske povijesti i drugi feljtoni*. Čakovec, Ogranak Matice hrvatske, 1968.
20. Ferencz Gonczi, *Međimurje: ljudi, vjerovanja, običaji*. Čakovec, Chak, 1995. Preveo Ladislav Antauer.
21. Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*. Zagreb, Konzervatorski zavod, 1956.
22. Anđela Horvat, *Barok u kontinentalnoj Hrvatskoj*. Zagreb, Sveučilišna naklada Liber, 1982.
23. Katarina Horvat-Levaj, *Barokna arhitektura*, Zagreb, Naklada Ljevak, 2015.
24. Rudolf Horvat, *Povjest Medjumurja*. Varaždin, Tiskom St. pl. Platzera, 1907.
25. Rudolf Horvat, *Poviest Međimurja*. Zagreb, Izdalo prosvjetno-poviestno društvo Hrvatski rukoljub, 1944.
26. Zorislav Horvat, „Srednjovjekovna arhitektura pavlinskih samostana u Hrvatskoj“, : *Kultura pavlina u Hrvatskoj: 1244-1786.: slikarstvo, kiparstvo, arhitektura, umjetnički obrt, književnost, glazba, prosvjeta, ljekarstvo, gospodarstvo, katalog izložbe* (Zagreb, Muzej za umjetnost i obrt, 12.5. – 31.10. 1989), (ur.) Đurđica Cvitanović, Vladimir Maleković, Jadranka Petričević, Zagreb: Muzej za umjetnost i obrt, 1989., str. 95-109
27. Maša Hrustek Sobočan, „Unexplored Croatian North Cross-influences of Croatian and Hungarian Architects in Developing Cross-border Architectural Expression at the Turnof the 19th Century“. U: *Admired as well as overlooked beauty*. Urednici: Galeta, J., Ragulová, Z. Brno: Barrister & Principal, 2015., 183-194, str 185
28. Vladimir Kalšan, *Iz vjerskog života Međimurja*. Čakovec, Muzej Međimurja, 2003.
29. Vladimir Kalšan, *Međimurska povijest*. Zagreb, Vlast. nakl., 2006.
30. Marijana Korunek, „Pavlinski samostan u Šenkovcu i grofovi Zrinski“, u: *Croatica Christiana periodica*, Vol. 38 No. 73, 2014., 51-70
31. Marjana Korunek, „Obitelj Knežević i obnova nekadašnjeg čakovečkog pavlinskog samostana početkom 19. stoljeća - čitanje povijesnih zapisa i arheoloških tragova“, u: *Portal: godišnjak Hrvatskoga restauratorskog zavoda*, No. 7, 2016., 229-240

32. *Kultura pavlina u Hrvatskoj: 1244-1786.: slikarstvo, kiparstvo, arhitektura, umjetnički obrt, književnost, glazba, prosvjeta, ljekarstvo, gospodarstvo*, katalog izložbe (Zagreb, Muzej za umjetnost i obrt, 12.5. – 31.10. 1989), (ur.) Đurđica Cvitanović, Vladimir Maleković, Jadranka Petričević, Zagreb: Muzej za umjetnost i obrt, 1989.
33. *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, Anđelko Badurina (ur.), Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1990. [1979.]
34. Vinko Lisjak, *Izvorišta i tokovi: stoljeće društvenog, kulturnog i zabavnog života Čakovca*. Čakovec: Dvije lije, 1997., str 18
35. Mirko Lukaš, Davor Buljan, Dalibor Tominac, „Gimnazijsko obrazovanje Hrvata u organizaciji crkvenih redova tijekom 16. i 17. stoljeća“, u: *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, Vol. LIV No. 19, 2008., str. 95-102
36. Vladimir Marković, „Pavlińska crkva Sv. Petra u Šumi i odjeci njezine arhitekture u Istri“, u: *Peristil* 40, 1997., 91-96
37. Vladimir Marković, „Pavlińska crkva u Svetom Petru u Šumi i utjecaji njezine arhitekture“, u: *Crkve 17. i 18. stoljeća u Istri - tipologija i stil*. Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2004., 99-108
38. Marija Mirković, „Ivan Krstitelj Ranger i pavlińsko slikarstvo“, u: *Kultura pavlina u Hrvatskoj: 1244-1786.: slikarstvo, kiparstvo, arhitektura, umjetnički obrt, književnost, glazba, prosvjeta, ljekarstvo, gospodarstvo*, katalog izložbe (Zagreb, Muzej za umjetnost i obrt, 12.5. – 31.10. 1989), (ur.) Đurđica Cvitanović, Vladimir Maleković, Jadranka Petričević, Zagreb: Muzej za umjetnost i obrt, 1989., 127-161
39. Silvije Novak, „Pročelja crkve SV. Marije u Varaždinu“, u: *Isusovačka crkva i samostan u Varaždinu: prilog istraživanju*. Zagreb: Mladost, 1988., 27-51
40. Andrea Panić, *Crkva svetog Jeronima u Štrigovi*. Diplomski rad. Zagreb, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Odsjek za povijest umjetnosti, 2009.
41. Dragutin Pavličević, *Kratka politička i kulturna povijest Hrvatske*, Zagreb: Hrvatski informativni centar, 1998, URL: <http://www.hic.hr/books/pavlicev/index.htm> (25.4.2019.)
42. Silvija Pisk, *Pustinjaci podno Garić planine: pavliński samostan Blažene Djevice Marije na Gariću (Moslavačka gora) i njegova uloga u regionalnoj povijesti*. Zagreb, Leykam international, 2017.
43. Tajana Pleše, Krešimir Karlo, „Monasterium Omnium Sanctorum de Ztreza Ordinis S. Pauli Primi Eremitae“, u: *Opvscvla archaeologica*, Vol. 33 No. 1, 2009., 183-206
44. Petar Puhmajer, „Izgradnja i preobrazbe kompleksa pavlińskog samostana i crkve sv. Marije u Lepoglavi!“, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, No. 37/38, 2013., 81-100
45. Artur Schneider, „Popisivanje i fotografijsko snimanje umjetničkih spomenika godine 1940.“, u: *Ljetopis Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* 53. Zagreb, 1940., 176-184
46. Ante Sekulić, „Pregled povijesti pavlina“, u: *Kultura pavlina u Hrvatskoj: 1244-1786.: slikarstvo, kiparstvo, arhitektura, umjetnički obrt, književnost, glazba, prosvjeta, ljekarstvo, gospodarstvo*, katalog izložbe (Zagreb, Muzej za umjetnost i obrt, 12.5. – 31.10. 1989), (ur.) Đurđica Cvitanović, Vladimir Maleković, Jadranka Petričević, Zagreb: Muzej za umjetnost i obrt, 1989., 30-39

47. Ivan Srša, "Crtice o međimurskom srednjovjekovlju", u: *Kaj: časopis za književnost, umjetnost i kulturu*, Vol. 50 (237) No. 1-2 (344-345), 2017., 75 – 101, str 89
48. Marija Mirković, Janko Belaj, „Rangerov nacrtak za izradu oltara“, u: Virtualni svijet Ivana Krstitelja Rangera, URL: http://www.ik-ranger.net/czvet_szvete/007.php (16.5.2019.)

14. Slikovni prilozi

Slika 1. Prikaz samostana Blažene Djevice Marije i svih svetih, odnosno sv. Jelene u Šenkovcu kraj Čakovca (Bedečković, 2017)

Slika 2. Jedini preostali dio nekadašnje crkve sv. Jelene u Šenkovcu – svetište, izvor: <http://lako.com.hr/2017/04/04/3131/> (28.5.2019.)

Slika 3. Pokušaj rekonstrukcije samostana sv. Marije u Lepoglavi (Horvat Z., 1989)

Slika 4. Tlocrt crkve sv. Jeronima u Štrigovi (Horvat-Levaj, 2015)

Slika 5. Pročelje crkve sv. Jeronima u Štrigovi, izvor: <https://medjimurje.hr/magazin/umjetnost/restauriranje-drevnih-rangerovih-freski-u-crkvi-sv-jeronima-u-strigovi-30127/> (28.5.2019.)

Slika 6. Pogled na trolisnu apsidu, tambur i južni zvonik crkve sv. Jeronima (foto: Ana-Marija Horvat)

Slika 7. Pogled na trolisnu apsidu i sjeverni zvonik crkve sv. Jeronima (foto: Ana-Marija Horvat)

Slika 8. Pogled s ulaza na unutrašnjost crkve sv. Jeronima (foto: Ana-Marija Horvat)

Slika 9. Pogled na oslik tambura i kupole crkve sv. Jeronima (foto: Ana-Marija Horvat)

Slika 10. Pogled na apside kapele sv. Križa, izvor: <https://www.google.com/maps/@46.3458611,16.5369614,3a,75y,114.7h,99.35t/data=!3m6!1e1!3m4!1s-ck7tnzx9an5N7ffoheWCQ!2e0!7i13312!8i6656> (29.5.2019.)

Slika 11. Usporedba tlocrta svetišta crkve Sta. Maria del fiore i crkve sv. Jeronima (Srša, 2017)

Slika 12. Tlocrt svetišta kapele sv. Ivana (Srša, 2017)

Slika 13. Pročelje crkve Maria Trost, izvor: https://www.tuerkengedaechtnis.oeaw.ac.at/ort/graz-wallfahrtskirche-mariatrost/graz-mariatrosterkirche_ausen-susanne-lehrer-und-peter-schintler/ (29.5.2019.)

Slika 14. Pogled na stražnji dio crkve Maria Trost, izvor: https://www.graztourismus.at/en/see-and-do/sightseeing/sights/mariatrost-basilica_sh-1239, 1:12 min, (29.5.2019.)

Slika 15. Tlocrt crkve Majke Božje Koruške (Horvat-Levaj, 2015)

Slika 16. Pogled na sakristiju, svetište i tambur crkve Majke Božje Koruške (foto: Ana-Marija Horvat)

Slika 17. Pročelje crkve sv. Marije u Lepoglavi (Puhmajer, 2014)

Slika 18. Pročelje crkve sv. Petra u Šumi, izvor: <https://www.hkv.hr/reportae/lj-krinjar/4696-reportaa-sveti-petar-u-umi-qkrasna-zemljo-istro-milaq.html> (29.5.2019)

Slika 19. Pročelje crkve Uznesenja Marijina u Olimju (foto: Ana-Marija Horvat)

Slika 20. Pročelje crkve sv. Marije u Varaždinu, izvor: https://www.tripadvisor.com/Attraction_Review-g303839-d5111711-Reviews-Catedral_de_Nuestra_Senora_de_la_Asuncion-Varazdin_Varazdin_County_Central_Croati.html#photos;aggregationId=101&albumid=101&filter=7&ff=332654318 (29.5.2019)

Slika 21. Usporedba pročelja crkve sv. Jeronima u Štrigovi s grafike i fotografije današnjeg stanja (Bedeković 2017/ foto: Ana-Marija Horvat)

SUMMARY:

Church of saint Jerome in Štrigova is built from ear 1738. to 1749. on the foundations of the church that was on the same place in the 15th century that was built by Fridrich Celjski who believed that Štrigova was the birth place of the great church father saint Jerome. Its three-apsed sanctuary is rare architectural solution of a late baroque architecture in Croatia and three of six churches built that way were Paulines. They came to Međimurje very quickly, in the year 1376., and around three hundred years later they came to Štrigova where is cult of saint Jerome strong. After the earthquake in the 1738., Pauline monks started rebuilding the church of saint Jerome straight away, and Ivan Krstitelj Ranger paints the churches sanctuary. Church was longitudinal, one naved building with three apsed sanctuary and dome over tall tambour. Its façade is narrow, gabled concluded and flanked with the steeples. Architect of this church is unknown, and church can be compared with the three apsed church od Majka Božja Koruška in Križevci and with the Maria Trost church in Graz which are also built in the first half of the 18th century, but they were built slightly before the one in Štrigova so they can be seen as hers model, although there are writings that Štrigova church had three apses in the 15th century. A lot of Pauline churches got a new façade in the 18th century, and the model for them is façade of the main monastery of saint Mary in Lepoglava, but the only thing in common with this and façade of church in Štrigova is that they are both narrow and false. Church of saint Jerome in Štrigova is put in context with other three apsed Pauline churches, but also with some Pauline late baroque churches.

Key words: architecture, baroque, church of saint Jerome in Štrigova, paulines, three apsed sanctuary